

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Koncepce spravedlnosti Johna Rawlse a Roberta Nozicka
The Conceptions of Justice by John Rawls and Robert Nozick

Hana Říhová

Praha 2023

Vedoucí práce: Doc. Michael Hauser, Ph.D

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány.

V Praze dne 29. června 2023

.....

podpis

Poděkování

Velký dík za pomoc, trpělivost, ochotu, vlídný přístup, a hlavně za vedení mé bakalářské práce patří panu docentu Michaelu Hauserovi. Jeho rady mi byly nejen k užitku, ale byly i potřebnou inspirací k dopsání této práce. Dále bych chtěla poděkovat svým blízkým za jejich trpělivost a podporu po celou dobu mého studia. Velice si toho vážím a jsem Vám vděčná.

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je představit dvě koncepce spravedlnosti, tak jak je stvořili v 70. letech 20. století američtí liberální filozofové John Rawls v knize Teorie spravedlnosti a Robert Nozick v Anarchii, státu a utopii, jelikož se jedná o významná díla na poli politické filozofie, která by neměla být opomenuta. Cílovou čtenářskou skupinou této práce jsou lidé, kteří mají základní povědomí a znalosti o politické filozofii a spravedlnostních teoriích, ale nejsou s jejich poznatky obeznámeni do přílišné hloubky.

V první části práce je prezentována koncepce spravedlnosti, jak ji představil John Rawls, a jsou vysvětleny pojmy zásadní pro pochopení jeho teorie spravedlnosti. Druhá část se zabývá koncepcí spravedlnosti Roberta Nozicka, který ji staví na libertariánském pohledu v rámci liberálního proudu. Jsou zde vysvětleny základní principy jeho teorie. Třetí část je pak věnována letmému srovnání teorií obou autorů.

Klíčová slova:

John Rawls, Robert Nozick, teorie spravedlnosti, spravedlnost jako slušnost, původní stav, rozdělení statků, principy spravedlnosti, férovost, spravedlnost jako oprávnění, závoj nevědomosti

Abstract

The main goal of this bachelor thesis is to introduce two conceptions of justice which were created in 70's of 20th century by American liberal philosophers John Rawls and Robert Nozick in their books Theory of Justice (J. Rawls) and Anarchy, State and Utopia (R. Nozick). Both works are important pieces in the field of political philosophy which should not ever be omitted. It is aimed for readers that have basic awareness and knowledge of political philosophy and theories of justice but are not familiar with their findings in much depth.

The first part of the thesis presents the concept of justice as introduced by John Rawls and it explains the fundamental concepts that are crucial for understanding his theory of justice. The second part deals with Robert Nozick's conception, which is built on the libertarian perspective of things within the liberal tradition. The core principles of his theory are explained. The third part is then devoted to brief comparison of the two presented theories of justice.

Key words:

John Rawls, Robert Nozick, theory of justice, justice as fairness, original state, distribution of goods, principles of justice, fairness, justice as entitlement, veil of ignorance

Obsah

Úvod.....	1
1 John Rawls	3
1.1 Obecně o Rawlsově teorii spravedlnosti	3
1.2 Základní struktura společnosti – instituce	6
1.2.1 Primární statky	7
1.3 Hlavní myšlenka? Spravedlnost jako slušnost	8
1.3.1 Vymezení spravedlnostní teorie vůči utilitarismu	9
1.4 Principy spravedlnosti	12
1.4.1 První spravedlnostní princip.....	13
1.4.2 Druhý spravedlnostní princip	13
1.5 Původní stav	17
1.5.1 Rámcové podmínky pro kontext spravedlnosti známé v původním stavu	18
1.6 Alternativy k teorii spravedlnosti v rámci původního stavu	19
1.6.1 Podmínky a omezení alternativ	19
1.7 Závoj nevědomosti	22
1.8 Požadavky volby	24
1.9 Vyvození principů – maximinové pravidlo	26
1.10 Organizace státního systému – čtyřstupňová posloupnost	29
1.11 Rozdělování v Rawlsově spravedlnostní teorii	31
1.11.1 Spravedlivé spoření a morální zásluhy.....	33
1.12 Končená formulace obou principů spravedlnosti	35
1.13 Shrnutí Rawlsovy teorie	37
2 Robert Nozick	39
2.1 Politická filozofie – libertarianismus	39
2.2 Zrod minimálního státu	41
2.2.1 Právo jako morální cíl nebo vedlejší morální omezení?	44
2.3 Spravedlnostní principy.....	47
2.3.1 Svoboda ruší modely	49
2.4 Spravedlivé nabytí majetku, vlastnická práva a distribuce	51
2.5 Shrnutí Nozickovy teorie spravedlnosti	54
3 Porovnání obou teorií spravedlnosti – Rawls versus Nozick	56
Závěr	60
Zdroje	61

Úvod

Spravedlnost je výrazem, se kterým jsme se všichni za svůj život setkali nesčetněkrát, a nad kterým každý jednatelcec nějakým způsobem přemýšlel a přemýšlí, definoval jej a definuje jej znovu a znovu podle nejlepšího přesvědčení o tom, co je z jeho subjektivního pohledu spravedlivé a co nikoliv. Spravedlnost, ačkoliv je každým chápána trochu jinak, nám všem, bez výjimky, zasahuje do každodenního života – je jeho nedílnou součástí, i když si to mnohdy neuvědomujeme.

To, jak ji chápeme, nám dává ve světě tvar a formuje, tedy nejen nás samé pro nás samé, ale také naši osobnost v očích jiných – bez spravedlnosti, jako takové, by lidstvo jako společenství rozumných individuí nemohlo existovat, natož fungovat. Z toho vyplývá, že spravedlnost by měla být bez debat považována za jednu ze základních lidských ctností, a tudíž by ji neměl postrádat žádný jedinec na světě.

Otázkou, co je spravedlnost, jak bychom ji měli uchopit a definovat se lidské pokolení zabývá už tisíciletí. Již antický filozof Platón se pokusil učinit ze spravedlnosti něco čistě lidského, položit tak člověku na bedra tíhu její realizace a udělat z ní lidský problém.¹

To se mu také povedlo, protože lidé řeší koncept spravedlnosti z mnoha pohledů dodnes. Co vlastně je spravedlnost? Co je spravedlivé? Jaká je spravedlivá společnost? A mnoho dalších otázek prolétne člověku hlavou, jen při letmém zmínění tohoto pojmu.

Pokud se jedná o odvětví, které se s největší pravděpodobností vybaví, když se řekne spravedlnost, tak to bude v majoritním počtu případů právo. Spojení spravedlnosti a práva je pro nás, už podvědomě, tak silné právě proto, že je něčím, co nám je do hlavy vštěpováno od útlého věku. Kdo se řídí podle platných právních norem, je spravedlivý a kdo jejich dodržování nerespektuje a neřídí se jimi, je spravedlivě sankcionován na základě platných, spravedlivých zákonů, protože takto v dobré (rozuměj spravedlivé) společnosti fungují mechanismy nastavené státem.

Jestliže se ovšem člověk zamyslí, tak vyvstává otázka, zda-li jsou nastavená pravidla, tak jak jsou, spravedlivě, nebo jestli by to nemohlo být nastaveno jinak, lépe.

---

¹ VÁNĚ, Jan. *Teorie spravedlnosti. Pokus o typologii* [online]. Brno, 2007 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/xh7gh/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Radim BRÁZDA., s. 29

Tyto úvahy jsou živnou půdou pro autory na poli politické filozofie, mezi kterými vznikají živelné debaty a argumentační spory o tom, jaký koncept spravedlnosti by měl převládnout jako nejlepší možný. Podle Kise politická filozofie, na rozdíl od filozofie morální, aplikuje principy oprávněnosti a dobra na neosobní instituce, na pravidla, která jsou vymáhána nějakým způsobem nátlaku a na úmluvy. Její otázkou je jaký typ institucí, jež uvádí v součinnost naše bytí s jednáním, bychom měli uplatnit.²

Právě proto, že politická filozofie nabízí možnost pohledu na spravedlnost jako na něco, co se aplikuje na neosobní instituce, bude se tato bakalářská práce zabývat představením a následným letným porovnáním koncepcí spravedlnosti v rámci liberální větve politické filozofie, a to dvou amerických politických filozofů, kteří svými díly zanechali nesmazatelnou stopu.

Nejprve se budu zabývat koncepcí spravedlnosti v Rawlsově díle *Teorie spravedlnosti* (1971), následně rozeberu spravedlnost u Roberta Nozicka v knize *Anarchie, stát a utopie* (1974). Na konci se pokusím o stručné srovnání těchto koncepcí u obou autorů.

---

² KIS, János. *Současná politická filozofie: sborník textů anglosaských autorů 20. století*. Přeložil Pavel BARŠA. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-60-7. s.7-8.

1 John Rawls

1.1 Obecně o Rawlsově teorii spravedlnosti

Když se zabýváme Rawlsovou koncepcí spravedlnosti, musíme si uvědomit, že „na rozdíl od předcházejících generací liberálních autorů nebyl Rawls inspirován ideologickou bitvou liberální demokracie proti jejím totalitárním nepřátelům. Jeho dílo odráželo bitvy uvnitř liberální tradice samé.“³ Pokoušel se provést na pozadí americké politické situace teoretickou rekonstrukci liberální filozofie politiky, přičemž se v jeho očích jednalo o samostatnou politickou filozofii, nikoliv pouze nějakou její část.⁴

Další věcí, která je zcela kruciólní, je, že se nesmí opomenout, kolik času celému dílu Rawls věnoval a s jakou precizností se pokusil celý koncept definovat tak, aby nebylo, pokud možno, nic zásadního opomenuto. Přes determinaci jejího vlastního předmětu po určující faktory pro její uplatnění, tam všude se přesvědčujeme o tom, jak hluboce se autor nad celým konceptem zamýšlel.

Bylo by ovšem pošetilé si myslet, že Rawls považoval svou koncepci za zcela bezchybnou, tedy bez jakýchkoliv nedostatků. To, že si byl vědom toho, že jeho dílo není dokonalé je zřejmé už jen z toho faktu, že jej nechával připomínkovat od hojného počtu lidí, již při jeho psaní, a za což řadě z nich děkoval v předmluvě.⁵ Také sám podotýkal, že: „patrně všechny teorie mají nějakou chybu“⁶, jen je potřeba zjistit četnost oněch mýlek a jejich rozsah.⁷

Říká také, že může nastat případ, kdy budeme muset souhlasit s nějakou teorií, která je mylná. To je dle něj ospravedlnitelné, ovšem pouze v případě, kdy dochází k absenci nějaké lepší, vhodnější teorie⁸, jelikož „nějakou nespravedlnost lze analogicky tolerovat pouze tehdy, je-li nutno se vyvarovat ještě větší nespravedlnosti.“⁹

Předmětem Rawsovy teorie je společenská spravedlnost, jejímž primárním tématem je základní struktura společnosti, což je způsob, jakým jsou společenské

---

³ KIS, János. *Současná politická filosofie: sborník textů anglosaských autorů 20. století*. Přeložil Pavel BARŠA. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-60-7. s.10.

⁴ Tamtéž, s. 10.

⁵ Jedním z nich byl i Nozick, jehož spravedlností teorie bude rozebrána v druhé části této práce.

Poznámka autorky.

⁶ RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9. s. 42.

⁷ Tamtéž, s. 42.

⁸ Tamtéž, s. 17.

⁹ Tamtéž, s. 17.

instituce postavené na významné úrovni. Těmito společenskými institucemi jsou politické zřízení, hlavní ekonomické a společenské mechanismy. Ty rozdělují nejen základní práva, povinnosti, ale také benefity, které vznikají jakožto výsledek společenské kooperace.¹⁰

Rawls následně dodává, že: „*spravedlnost nějakého společenského modelu závisí podstatně na tom, jak jsou stanovena základní práva a povinnosti, a na ekonomických možnostech a společenských podmínkách v různých oblastech společnosti,*“¹¹ což je zásadní si uvědomit pro další promyšlení konceptu.

Vzhledem k tomu, že je pojem spravedlnosti tak rozsáhlý a vztahuje se na mnoho aspektů uvnitř společnosti jako takové, poukazuje Rawls na fakt, že jeho zkoumání je omezeno dvěma způsoby.

Jelikož, jak již bylo zmíněno, svou pozornost soustřeďuje na poměrně specifické pole v oblasti spravedlnosti, které se zaměřuje na základní struktury, tak se jejími dalšími úrovněmi nezaobírá, anebo když už, tak jen velmi letmo a upozorňuje, že ovšem „*není důvod se předčasně domnívat, že principy, které jsou uspokojivé pro základní strukturu, platí pro všechny případy.*“¹²

Druhým omezením je, že je v majoritním zastoupení případů bádáno nad principy spravedlnosti v rámci společnosti, která je označována jako dobře uspořádaná¹³, což znamená, že se myšlenky koncepce rozvíjí nad společnostmi, kde všichni lidé navzájem uznávají stejné principy spravedlnosti, a kde jsou, s vědomím veřejnosti, tyto principy uplatňovány základními společenskými institucemi.¹⁴

Je důležité si uvědomit, že ačkoliv je spravedlnost velice důležitým požadavkem pro vznik a existenci společenství racionálně uvažujících individuů, tak není kritériem jediným, i když je „*snad nejdůležitějším.*“¹⁵

---

¹⁰ Tamtéž, s. 19.

¹¹ Tamtéž, s. 19.

¹² Tamtéž, s. 19.

¹³ Tamtéž, s. 20.

¹⁴ Tamtéž, s. 18.

¹⁵ Tamtéž, s. 20.

Požadavků existuje více a Rawls je zmiňuje, nicméně ony nejsou objektem jeho teorie, stejně tak jako například teorie dílčí konformnosti, kterou Rawls uvádí jako protějšek teorie striktní konformnosti – teorie dobře uspořádané společnosti.¹⁶

Rawls říká, že svou teorii nepředkládá jako něco, co je deskripcí všedního výčtu pojmu spravedlnosti, ale jako něco, co slouží k explanaci zvláštních principů distribuce pro základní strukturu společnosti.¹⁷

---

¹⁶ Tamtéž, s. 20.

¹⁷ Tamtéž, s. 20.

1.2 Základní struktura společnosti – instituce

Jak již bylo zmíněno v přechozí podkapitole, Rawls se zajímá ve svém pojetí spravedlnosti o základní struktury. Snaží o vytvoření konceptu principů, na základě něhož by nejdůležitější instituce spolupracovaly v rámci jednoho uceleného systému. Vytvořený koncept principů má být rozhodující ovšem nejen při udělování práv a povinností v rámci institucí, ale také při rozdělování výhod a nedostatků společenského života.

Vzhledem k tomu, že Rawls používá poměrně frekventovaně pojem instituce, je zapotřebí si jej vysvětlit trochu více zevrubně.

Podle Rawlse je instituce nějakým veřejným systémem pravidel, který vytyčuje nejen pozice a úřady, ale i jejich práva, závazky či privilegia. Jinými slovy tento systém vytváří pravidla, která jsou dále směrodatná při posuzování, jestli se na to či ono jednání bude hledět jako na jednání povolené či zakázané.¹⁸

*„Říkáme-li, že nějaká instituce, a tedy základní struktura společnosti, je veřejným systémem pravidel, míníme tím, že každý, kdo je v ní činný, ví, co by věděl, kdyby tato pravidla a jeho účast na příslušných aktivitách byly výsledkem dohody.“*¹⁹ Rawls dále dodává, že právě veřejný, a tedy všem přístupný, charakter pravidel základní struktury společnosti garantuje, že všichni jedinci, kteří na nich participují, vědí, co je přípustné a co nikoliv.²⁰

Instituce jde vnímat dle autora Teorie spravedlnosti dvojím způsobem:

1. Instituce je vnímána jako abstraktní předmět, což znamená, že člověk instituci pojímá jako potenciální podobu chování, jež je charakterizována systémem pravidel.
2. Na instituci je nahlíženo jako na uskutečnění této potencionální podoby chování nejen v hlavách jedinců, ale také v jejich konkrétním chování na daném místě v daném časovém bodě, a to v souladu s pravidly této formy chování.²¹

---

¹⁸ Tamtéž, s. 45.

¹⁹ Tamtéž, s. 45.

²⁰ Tamtéž, s. 46.

²¹ Tamtéž, s. 45.

1.2.1 Primární statky

Již několikrát bylo zmíněno rozdělování práv, povinností i plodů společenské kooperace. Nyní je důležité zmínit, že Rawls právě pro tyto pojmy, o kterýchžto rozdělení jde, používá termín primární statky.

Primární statky jsou dle Rawlse něčím, co by měl každý rozumně uvažující jedinec chtít mít – za ty nejdůležitější druhy označuje práva, svobody, příležitosti, kompetence, příjem a majetek.²²

Rawls sám uznává, že i když se životní plány a cíle jednotlivých jedinců liší, je vždy zapotřebí minimálně některých z výše jmenovaných primárních statků k tomu, aby mohlo dojít k uskutečnění vytyčených cílů. Primární statky tedy fungují jako nezbytné prostředky, nikoliv jako cíle, pro realizaci plánů, o nichž by se nedalo vůbec uvažovat, pokud by primární statky neexistovaly.²³

Důležité je ovšem také poznamenat, že by bylo liché se domnívat, že výše zmíněné statky jsou jedinými existujícími statky tohoto druhu. Například zdraví či představitost jsou taktéž přirozenými statky, nicméně jsou na ně základní strukturou pouze vytvářeny různé vlivy, nejsou jí přímo kontrolovány, jak je tomu u primárních statků společenských.²⁴

---

²² Tamtéž, s. 65

²³ Tamtéž, s. 66

²⁴ Tamtéž, s. 49

1.3 Hlavní myšlenka? Spravedlnost jako slušnost

Rawls udává jako svou intenci předložení takové teorie spravedlnosti, která nejen zevšeobecňuje proslulé koncepty společenské smlouvy, jak je známe od Locka či Rousseaua, ale jež je také uvádí na vyšší rovinu abstrakce. Dalo by se říci, že koncepce, kterou Rawls vytváří, by se dala považovat za jakési oživení teorie společenské smlouvy vůbec.

Hlavní myšlenkou koncepce není domněnka, že se smlouva vztahuje k nějaké konkrétní společnosti či politickému řízení, ale to, že „*principy spravedlnosti pro základní strukturu společnosti jsou objektem původní dohody*.“²⁵

Principy takto zvolené jsou principy, nad nimiž byl vykonán souhlas společným usnesením všech racionálních a nezávislých lidí, jejichž záměrem je uplatňování svých osobních požadavků za tzv. původního stavu. Tyto principy jsou dále určující pro všechny následující pakty, jelikož jsou v nich obsaženy specifikující požadavky pro možnost jejich uzavírání.²⁶

Rawls tento postoj k principům spravedlnosti nazval spravedlnost jako slušnost a jeho charakteristickým rysem je právě identifikace právě oněch principů, které by byly zvoleny v původním stavu.²⁷

Důležité je pro něj uvést nejen to, že původnímu stavu musíme porozumět jako situaci, jež je čistě hypotetická, ale rovněž to, že k zásadním aspektům situace původního stavu patří i fakt, že žádná z osob nezná ani své společenské určení, ani své přírodní talenty či inteligenci.²⁸

Spravedlnost, která je charakterizována jako slušnost, se rodí tehdy, když si lidé společně zvolí základní pravidla přístupu spravedlnosti, jakožto něčeho, co má orientovat všechny nadcházející možná posuzování, souzení institucí.²⁹

K další charakteristice spravedlnosti jako slušnosti patří to, že jedinci se v situaci počátečního stavu chovají navzájem nezainteresovaně (podle podmínky subjektivní

---

²⁵ Tamtéž, s. 21.

²⁶ Tamtéž, s. 21.

²⁷ Tamtéž, s. 22.

²⁸ Tamtéž, s. 21.

²⁹ Tamtéž, s. 22.

okolnosti), jejich zájem se ubírá pouze určitým směrem, což je potřeba chápat, jako nezainteresovanost o zájmy ostatních.

Dalším znakem jedinců je také racionalita jejich chování, čemuž by se mělo rozumět tak, že schvalují přijetí prostředků, které jsou považovány za nejefektivnější vzhledem k vytyčenému cíli.

Vzhledem k tomu, že Rawls stanovuje za hlavní úkol spravedlnosti jako slušnosti determinování již několikrát zmíněných principů spravedlnosti, považuje se samozřejmě za stejně důležité i zevrubná formulace původního stavu spojená s problematikou jeho výběru.³⁰ To vše bude probráno později.

1.3.1 Vymezení spravedlnostní teorie vůči utilitarismu

Ještě než zde bude věnováno místo principům spravedlnosti a tomu za jakých podmínek vznikají, je nutno zmínit, že se Rawls vyslovoval proti utilitarismu (jeho kritika se objevuje v napříč celou Teorií spravedlnosti, nicméně zde budou vyzdvíženy jen ty nejdůležitější rozdíly), který byl, když svou nejznámější knihu psal, v popředí politické filozofie spolu s dalšími konsekvenencialistickými teoriemi. Svou teorii spravedlnosti jako slušnosti klade proti utilitarismu, aby ukázal jeho nevýhody a jeho určitou nesmyslnost jakožto toho správného přístupu k spravedlnosti.

Utilitarismus je teleologickou teorií, která působí na první pohled velmi přesvědčivě, jelikož se jeví jako zcela racionální, protože se v ní maximalizuje užitek pro co nejvíce lidí, což je v oblasti morálky zajisté dobro. Jenže problém je, že v teleologických teoriích je dobro definováno tak, že nezávisí na právu, což Rawlsovi vadí, a právě proto svou deontologickou teorii spravedlnosti proti utilitarismu staví (odmítá ovšem i další teorie, které jsou vybudovány na teleologickém základě – např. perfekcionismus).

Rawls upozorňuje na to, že se zde deontologie musí pojímat jako neteologická teorie, nicméně to neznamená, že nebude brát na zřetel důsledky jednání. Ty se totiž berou v potaz ve všech etických teoriích a jejich nezakomponování do teorie by bylo iracionální. Rozdíl je ovšem v tom, do jaké míry je s důsledky v té které teorii počítáno a nakládáno. Každá teorie si klade nějaká omezení, podle nichž se musí jednat, aby nedošlo k porušení principů, které byly odsouhlaseny.

---

³⁰ Tamtéž, s. 22.

Rawls říká, že jeho spravedlnost jako slušnost klade právo před dobro, což je jedním z jejích rozpoznávacích prvků. Naopak utilitarismus, ve svém základním smyslu, se na právo a dobro dívá přesně naopak, dobro je zde před právem, protože cílem utilitarismu je maximalizace společenského blaha.

*„Společenské blaho závisí bezprostředně a výlučně na úrovních spokojenosti nebo nespokojenosti jedinců.“*³¹ Utilitarismus se nikterak netáže na zdroje potřeb lidí ani na to, nač se vztahují, jde pouze o to, aby se pro společnost jako celek dosáhlo, co největšího blaha. Na základě tohoto požadavku se potřeby přijímají, pokud utilitarismu vyhovují, nebo odmítají, jestliže se k maximalizaci blaha dá dojít skrze jinou potřebu. Rawls zde uvádí příklad diskriminace druhých osob, která bude přijata či odmítnuta právě na základě přínosu blaha pro společnost.

Utilitarismus tedy vylučuje jako vhodné ty potřeby, které nevedou k maximalizaci sumy užítku, což považuje Rawls za formální omezení, které toho samo o sobě moc neříká, a tudíž je nedostatečné.³²

Jak již bylo zmíněno výše, Rawls svou teorii staví jinak. Podle jeho koncepce hrají svoboda a právo ve společnosti prim, nikoliv dobro. Lidmi odsouhlasené principy tedy dávají právu a svobodě absolutní váhu, a ta nemůže být zneplatněna ve jménu maximalizace blaha pro společnost. Ztráta svobody jednoho se jednoduše nedá kompenzovat větším blahem jiných, zisky a ztráty různých lidí se nedají kompenzovat jako by šlo o jednu osobu. Rawlsova spravedlnostní teorie se snaží sama sebe ospravedlnit poukazováním na to, že jedná na základě dohody, že pouze zrcadlí předem dojednanou počáteční rovnost mezi lidmi.

K právu a spravedlnosti se utilitarismus vyslovuje tak, že nejsou nikterak absolutní, ba naopak jsou druhotné, a primární bude vždy maximalizace dobra. Podporu právu a spravedlnosti vyslovuje jen kvůli jejich užitečnosti a prospěšnosti pro co největší blaho společnosti.³³

V rámci utilitarismu také lidé nemají garantováno to, že jim budou vždy zachovány základní práva a svobody. Naopak v rámci teorie spravedlnosti jako slušnosti ano. Tam jakmile jednou dojde k ustanovení dohody, tak se jedná o dohodu definitivní a její

---

³¹ Tamtéž, s. 31.

³² Tamtéž, s. 27 – 31.

³³ Tamtéž, s. 29 – 30.

ujednané zásady budou platit i v té nejhorší možné situaci, která může nastat. Rawls říká, že v jeho teorii nehrozí lidem, že by byli nuceni k tomu, aby se vzdali svých svobod pro nějaký větší prospěch.

Utilitaristický přístup je právě postaven na tom, že někteří se musí spokojit s menšími životními vyhlídkami, aby se tak celek dočkal většího blaha. To je ovšem extrémní požadavek směrem k těm, kteří se mají v jeho důsledku něčeho vzdát a z tohoto důvodu utilitaristé zdůrazňují altruismus. Koncepti, kterou utilitaristé představují, hrozí, že bude nestabilní, pokud se nebude pěstovat soucit a altruismus.

V rámci teorie spravedlnosti jako slušnosti stav nestability nenastává, protože všichni mají zajištěna stejná práva a svobody, a systém je tak prospěšný všem zúčastněným, a proto jej budou chtít zachovávat. Rawls se domnívá, že by se jednoduše nutně přijal princip, který je založen na vzájemné výhodnosti, nikoliv systém, jehož principy mohou vést k něčemu tak extrémnímu, jako je obětování něčích životních vyhlídek.

Rawls poukazuje také na to, že v jistém smyslu utilitarismus nejedná s lidmi jako s cíli, ale jako s prostředky, což v nich nepodporuje úctu v sebe samé, ale ani úctu vůči ostatním. Jednat s lidmi jako s prostředky zde znamená, že jsou jim právě určovány nižší životní vyhlídky v prospěch celku. Principy vytvořené v rámci teorie spravedlnosti jako slušnosti naopak vycházejí takovéto úctě a respektu vstříc. Jedině, když budou lidé pocíťovat respekt nejen k sobě samým, ale také k ostatním, tak dokáží s jinými dobře jednat,³⁴ jelikož „*sebeúcta se projevuje recipročně.*“³⁵

Nyní, když jsou již shrnuty důvody, proč se Rawls vymezoval vůči utilitarismu, je možné přejít k tomu, jak jsou vytvořeny principy spravedlnosti v jeho spravedlnostní teorii.

---

³⁴ Tamtéž, s. 112 – 114.

³⁵ Tamtéž, s. 114.

1.4 Principy spravedlnosti

Rawls formuluje svoje dva principy spravedlnosti poté, co vymezí pojem institucí, tedy základní struktury společnosti. Říká, že obecně vzato, se právě na tyto instituce jeho principy spravedlnosti vztahují, protože mají za úkol přidělit oprávnění, závazky a koordinovat rozdělení jak ekonomických, tak i sociálních statků.³⁶

Následující definice je Rawlsovým prvním vymezením dvou spravedlnostních principů.

„První: Každá osoba má mít stejné právo na co nejširší systém základních svobod, které jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro jiné lidi.

Druhý: Sociální a ekonomické nerovnosti mají být upraveny tak, aby (a) se u obou dalo rozumně očekávat, že budou k prospěchu kohokoliv, a (b) byly spjaty s pozicemi a úřady přístupnými pro všechny.“³⁷

Je důležité poznamenat, že v průběhu své knihy Teorie spravedlnosti uvádí několik jejich dalších formulací, jelikož principy postupně sám předefinovává, protože usuzuje, že ve znění druhého principu se nacházejí následující mnohoznačné exprese: „k prospěchu kohokoliv“ a „přístupným pro všechny.“

Jak je viditelné, principy spravedlnosti se dají rozčlenit na dvě hlavní a jasně ohraničené části, z nichž ta první určuje a zaopatřuje rovné společenské svobody a druhá se svým zaměřením vydává na pole sociální a ekonomické nerovnosti.³⁸

Vysvětlení každého z principů se bude práce věnovat jednotlivě v následujících podkapitolách a později bude uvedena i jejich konečná formulace.

Nicméně je již nyní důležité podotknout, že Rawls považuje za zásadní pro správné fungování principů spravedlnosti to, že principy mají být zorganizovány lexikálně takovým způsobem, aby první princip vždy předcházel druhému.³⁹ *„Toto uspořádání znamená, že porušení stejných základních práv institucemi pohled prvního principu nemůže být ani ospravedlněno, ani kompenzováno větším sociálním a ekonomickým*

---

³⁶ Tamtéž, s. 48.

³⁷ Tamtéž, s. 48.

³⁸ Tamtéž, s. 48.

³⁹ Tamtéž, s. 49.

prospěchem. Rozdělení bohatství a příjmů a hierarchie úřadů musí být konzistentní jak se svobodou rovnoprávného občanství, tak se stejnými šancemi pro každého.“⁴⁰

1.4.1 První spravedlnostní princip

První princip spravedlnosti pojednává o základních svobodách, které mají platit pro všechny vždy stejně, jelikož základní práva všech občanů ve spravedlivé společnosti mají být totožná.⁴¹

V Rawlsově Teorii spravedlnosti je prvnímu principu věnováno poměrně dost málo pozornosti v poměru, jak hluboce se věnuje výkladu druhého spravedlnostního principu, který je svou podstatou poměrně dost komplikovaný.

Jak již bylo řečeno, první spravedlnostní princip se zabývá základními svobodami, což i do jisté míry vysvětluje to, proč se právě prvním principem Rawls moc nezaobírá. První princip není nikterak mnohoznačný a jednoduše stanovuje podmínky, které jsou v obecném měřítku přijímány více bezproblémově, protože každý považuje tato práva za něco, co by měl mít a zároveň tato práva nečiní žádnou nerovnost mezi lidmi.

Jak sám Rawls říká: „První princip prostě vyžaduje, aby určitá pravidla, totiž pravidla, jež definují základní svobody, platila pro každého stejně a zaručovala co nejširší svobody, pokud jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro všechny.“⁴²

1.4.2 Druhý spravedlnostní princip

V podkapitole Principy spravedlnosti bylo řečeno, že užití mnohoznačných sousloví „k prospěchu kohokoliv“ a „přístupnými pro všechny“ činí prvotní formulaci druhého principu nevhodnou a je nutné její předefinování.

Hned na začátek je vhodné si připomenout, že druhý princip je tvořen dvěma částmi, kdy každá z nich je interpretovatelná samostatně, což ústí celkově ke čtyřem možným a zcela různým výkladům celého druhého spravedlnostního principu.⁴³

---

⁴⁰ Tamtéž, s. 49.

⁴¹ Tamtéž, s. 48.

⁴² Tamtéž, s. 50.

⁴³ Tamtéž, s. 50 – 51.

Pro lepší přehlednost všech možných interpretací je užito následující tabulky:

TABULKA VŠECH MOŽNÝCH INTERPRETACÍ DRUHÉHO SPRAVEDLNOSTNÍHO PRINCIPU⁴⁴

		„k prospěchu kohokoliv“	
		princip efektivity	princip rozdílnosti
„přístupný pro všechny“	pro schopné jsou životní dráhy otevřeny	systém přirozené svobody	přirozená aristokracie
	stejně slušné šance	liberální rovnost	demokratická rovnost

Rawls se ovšem při rozvíjení teorie spravedlnosti jako slušnosti nevěnuje podrobně všem čtyřem výkladům, jak by mohl člověk očekávat, nýbrž pouze třem – systému přirozené svobody, liberální rovnosti a demokratické rovnosti. Přirozenou aristokracii komentuje jen velmi zběžně, ale i ta zde bude zmíněna.

Pokud se jako první zaměříme na systém přirozené svobody a liberální rovnost, dostáváme se k jejich objasnění skrze princip efektivity, kterýžto je důležité si taktéž sám o sobě osvětlit pro pochopení postupu, který se uskutečňuje v rámci těchto dvou možností.

Princip efektivity, jak říká Rawls, je celý založen na takzvané Paretově optimalitě či efektivity, což je koncept, který v rámci ekonomie využíval italský inženýr a ekonom Vilfredo Pareto.

V rámci principu efektivity byl tento koncept upraven tak, aby byl platný pro základní strukturu, protože jeho původní ekonomické zaměření by mu neumožňovalo plnit účel, pro nějž jej Rawls potřebuje.

Na základě Paretovy efektivity se dá Rawlsův princip efektivity definovat jako stav, který se objevuje, pokud je nemožné změnit systém takovým způsobem, aby se

⁴⁴ Tamtéž, s. 51.

postavení nějaké skupiny (nebo alespoň jednoho jedince) zlepšilo bez toho, aniž by došlo ke zhoršení pozic jiných (nebo alespoň jednoho člověka). Nicméně je zásadní dodat, že princip efektivnosti sám o sobě ještě neudává konkrétní bod, kdy je rozdělování statků považováno za efektivní a jak budou statky alokovány mezi různě situované jednotlivce. K tomu je zapotřebí ještě dalšího principu, který bude spravedlnostní, z čehož vyplývá, že princip efektivnosti sám o sobě nemůže být principem spravedlnosti.⁴⁵

Po pochopení principu efektivnosti je možné konečně nahlédnout na principy fungování systému přirozené svobody i liberální rovnosti.

Jako první je uveden systém **přirozené svobody**, v němž je hranice principu efektivnosti určována omezeními vydávanými obecnými institucemi, což znamená, že rozdělení, ke kterému dojde v rámci institucemi vytyčených mantinelů, je považováno za spravedlivé.

Organizace, jež je předpokládána v systému přirozené svobody, pracuje pouze s formální rovností. Výsledkem toho jest, že nikterak neošetřuje situaci, v níž arbitrárně nastalé skutečnosti jako například fakt, že se jedinec narodí do lépe situované rodiny či že do vínku dostane specifické schopnosti, zapříčiní to, že právě tento jedinec bude mít volnou cestu k úspěchu, zatímco jedinci takto neobdaření ji mít nebudou. Rawls poukazuje na to, že největší neférovostí tohoto systému je právě ten fakt, že je zde strpěno ono ovlivňování takovými faktory, jež jsou z hlediska morálního aspektu zcela nahodilé. To vede, dle jeho názoru, k jejich nutné neobhajitelnosti.

Liberální rovnost, kterou Rawls rozebírá jako druhou v pořadí, se dle jeho slov snaží o napravení chyby, která bylo dopuštěna v systému přirozené svobody. Proto k již existující akvizici otevřenosti životních drah schopným přidává požadavek, dle kterého by každý jedinec měl mít slušnou rovnou, a hlavně nikoliv pouze formální šanci na to, aby mohl dosáhnout nějaké jím vytyčené společenské pozice. Znamená to tedy, že lidé, kteří mají obdobné schopnosti a talenty, by měli mít stejnou možnost uspět bez ohledu na to, do jak dobře či špatně situovaného prostředí se narodili.

Ačkoliv zde došlo k jistému posunu kupředu v ohledu na vyrovnání vzniklých nerovností, Rawls říká, že ani liberální rovnost není vhodnou možností. Důvodem je ten fakt, že tato koncepce připouští to, aby rozdělení statků bylo ovlivněno na základě

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 51 – 54.

morálně arbitrárních vrozených schopností, což z ní stejně jako ze systému přirozené rovnosti činí nevhodného kandidáta na součást principu spravedlnosti.

Dříve než se dostaneme k pojetí demokratické rovnosti, Rawls se v rámci strohého komentáře vyslovuje, jak již bylo zmíněno výše, i k **přirozené aristokracii**. Uvádí k ní, že její koncept sice nějakým způsobem koordinuje arbitrárnosti ve společnosti, avšak pouze do té míry, do které je to vyžadováno formální rovností příležitostí. Možnost využití výhod, které má jedinec od přírody, je redukována pouze na ty, z nichž budou mít užitek ti, kdož jsou situováni nejhůře. Cesta v rámci tohoto konceptu je tedy otevřena schopným, nicméně oni z ní nemohou nijak profitovat, jestliže zároveň s nimi nebudou profitovat i ti nejhůře postavení, protože jinak by to nebylo spravedlivé. Koncept přirozené aristokracie je tudíž také nevhodný.⁴⁶

Po předcházejícím shrnutí systému přirozené svobody, liberální rovnosti a přirozené aristokracie je jasné, že Rawls nepovažuje za ospravedlnitelné takové rozvržení, které by distribuovalo benefity i břímě na základě společenských šancí či naklonění štěstěny při přidělování arbitrárních nahodilostí. Proto se přiklání k nepochybně nejlepší možnosti, kterou je demokratická rovnost.

Demokratická rovnost vzniká spojením principů slušné rovnosti příležitostí a rozdílnosti. Princip rozdílnosti jde dál než princip efektivnosti, jelikož nebere v potaz jen účinnost u distribuce statků, ale udává také nějaký specifický bod, v němž mají být posuzovány nerovnosti základní struktury, a to jak ty ekonomické, tak ty sociální.⁴⁷ Znamená to, že se musí brát zřetel na jedincovy aspekty, které nejsou ovlivnitelné jeho vůlí – jeho výchozí postavení v rámci společnosti či vrozené schopnosti. *„Kdo je od přírody zvýhodněn, ať se jedná o kohokoliv, může využívat svých šancí pouze tak, aby zlepšil situaci toho, kdo utrpěl ztrátu.“*⁴⁸

Stručně shrnuto, princip rozdílnosti dovoluje, aby byla ve společnosti nerovnost ovšem pouze taková, jejíž výsledky přináší prospěch těm, kteří jsou ve společnosti nejvíce znevýhodněni, protože nerovnosti, o které se jedinec sám nezasloužil a nejsou tedy jeho vinou, by měly být vyrovnány.

---

⁴⁶ Tamtéž, s. 54 – 55.

⁴⁷ Tamtéž, s. 56 – 58.

⁴⁸ Tamtéž, s. 70.

1.5 Původní stav

Jak již bylo zmíněno dříve, Rawls kladl poměrně velký důraz na vysvětlení původního stavu, jelikož právě ten je tím, jak uvádí Kis, co je vymezováno pochopením antecedence slušnosti.⁴⁹

Původní stav, který se například v dílech od Barši označuje jako původní pozice, je, jak sám Rawls uvádí, jasně hypotetickou situací, která v žádné formě nemusí nastat. I přes tento fakt se ovšem díky této předpokládané situaci můžeme pokusit modelovat přemýšlení smluvních stran na základě toho, že sledujeme konceptem stanovené podmínky.⁵⁰

Autor zde již vychází z předpokladu, že panuje značná shoda na tom, že existence možnosti výběru principů spravedlnosti je podmíněna faktem, že jejich volba musí probíhat za určitých podmínek.

Ztvárnění původní situace je mnoho a prochází změnou v závaznosti na nespočetném množství aspektů v ohledu na pojmání smluvních stran. Každá smluvní teorie na interpretaci původní pozice nahlíží jinak a vzhledem k tomu, že koncepce spravedlnosti jako slušnosti je také jednou z teorií, nebude tomu jinak ani u ní.⁵¹

„Otázka spravedlnosti je však, pokud možno, vyřešena tím, jestliže ukážeme, že existuje jedna interpretace počáteční situace, která nejlépe vyjadřuje podmínky, o nichž se soudí, že jsou pro výběr principů rozumné, ale zároveň vedou ke koncepci, která charakterizuje naše dobře uvážené soudy v reflektované rovnováze. Tuto nejvíce favorizovanou, standardní interpretaci budu nazývat původním stavem.“⁵² Tento stav oplývá všemi vhodnými atributy pro označení počátečního status quo, což znamená, že ujednání, která byla v jeho rámci uzavřena by měla být označena za slušná.

Rawlsovým ideálem je akceptace principů spravedlnosti na základně celkové deskripce původního stavu za užití striktně deduktivních argumentů. Ačkoliv sám následně přiznává, že se jeho vlastní rozvažování ubírá mnoha směry bohužel často velmi

---

⁴⁹ KIS, János. *Současná politická filosofie: sborník textů anglosaských autorů 20. století*. Přeložil Pavel BARŠA. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-60-7. s.12.

⁵⁰ RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9. s.84.

⁵¹ Tamtéž, s. 84.

⁵² Tamtéž, s. 84.

intuitivně a vzdáleně od vytyčeného cíle. Nicméně dodává, že podstatným bodem je myšlenka ideálu, k němuž by chtěl člověk dospět.⁵³

1.5.1 Rámcové podmínky pro kontext spravedlnosti známé v původním stavu

Jelikož je Rawlsovým cílem teorie spravedlnosti, která bude zařizovat spravedlivé rozdělení podílů ze společenských statků, musí se řídit dle určitých zákonitostí, jež tento záměr umožní vykonat. Jinými slovy je tedy nutné vytvoření rámcových podmínek.

Tyto antecedence, které jsou pro takový počín nutné, by se daly rozdělit do dvou následujících skupin – na objektivní a subjektivní okolnosti. Dohromady tvoří kontext spravedlnosti, s jehož existencí jsou, jak Rawls předpokládá, lidé v původním stavu obeznámeni.

Podmínka objektivní okolnosti, určuje skutečnosti, za nichž je lidská spolupráce nutná. Za takovou okolnost může být například považováno sdílení určité geografické oblasti ve stejném časovém období či podmínka mírného nedostatku, což se může vztahovat na různé přírodní zdroje, jichž se nevyskytuje takové množství, které by z kooperace činilo redundantní.

Subjektivní okolnost je formována relevantními aspekty kooperujících jedinců. Jako příklad může být uvedena skutečnost, kdy je pro subjekty možnost výhodné kooperace, nicméně strany mají kromě této možnosti také své vlastní představy a zájmy, což v nich vyvolává konkurenční nároky vůči ostatním v ohledu na disponibilní zdroje. Strany požadují, aby bylo právě těmto jejich nárokovaným interesům vyhověno, a Rawls proto předpokládá, že strany nejsou zainteresovány v zájmech druhých.⁵⁴

---

⁵³ Tamtéž, s. 84.

⁵⁴ Tamtéž, s. 87 – 88.

1.6 Alternativy k teorii spravedlnosti v rámci původního stavu

V rámci původního stavu se poněkud jako problematická jeví otázka předpokladu alternativních koncepcí spravedlnosti. I když by bylo ideální, aby si lidé mohli vybírat mezi všemi eventualitami, je viditelná potíž s formou jak vystihnout tyto koncepce takovým způsobem, který by umožňoval lidem v původním stavu o nich získat informace.

I přes možnost jejich vymezení, nemůže být garantováno, že volba, která proběhne a bude odsouhlasena, bude volbou nejlepší. Důvodem může být mimo jiné možnost potencionálního přehlcení množstvím alternativ, které způsobí, že nejvíce upřednostňovaný princip zůstane jednoduše bez povšimnutí, či to, že je velice komplikované vylíčit rozumové vlohy jedinců, kteří se, jako smluvní strany v rámci původního stavu, rozhodují.

Předpokládaným řešením těchto problémů je dle Rawlse to, že se bude považovat určitý soupis tradičních koncepcí spravedlnosti za již stanovený a stranám známý a bude jim k dispozici. Následkem čehož se posléze uskuteční nutné jednomyslné zvolení nejlepší možné koncepce na základě porovnání všech uskutečnitelných alternativ koncepcí spravedlnosti.

Důležité je zmínit, že Rawls do možných alternativ odmítá začlenit takové koncepce spravedlnosti, které jsou vzájemně propojené a každá jejich jednotlivá část platí jen za specifických okolností.

Jako důvody k tomuto rozhodnutí uvádí jednak zbytečné zkomplikování si řešení probírané problematiky, ale také fakt, že pokud by bylo umožněno uvést takovéto alternativy v seznamu, bylo by nutné do něj začlenit i takové koncepce, které zastírají svůj vlastní fundament. Tato zdůvodnění jsou v Rawlsových očích pádnými argumenty pro ospravedlnění vyloučení takovýchto alternativ ze seznamu možných koncepcí spravedlnosti.⁵⁵

1.6.1 Podmínky a omezení alternativ

Nad přijatelností jednotlivým možných alternativ uvedených ze soupisu tradičních koncepcí spravedlnosti se uvažuje za předpokladu, že splňují požadované formální

---

⁵⁵ Tamtéž, s. 85 – 87.

podmínky, jejichž patřičnost vyvstává ze záměrnosti požadavků činěných lidmi jak na instituce, tak i na sebe vzájemně.

Podmínkou číslo jedna je **obecnost** principů spravedlnosti v rámci každé jednotlivé možné koncepce. S ohledem na to, že je nutné, aby principy spravedlnosti platily beze změny za každé situace, a i v každé generaci, musí být definovány tak, aby kvality a poměry, jež jsou jimi vyjadřovány, nedávaly možnost intuitivního dovození si náhodných faktů.

Je tedy kruciólní, aby neobsahovaly ani popisy, ani vlastní jména, jelikož pokud by tomu tak nebylo a ony je obsahovaly, mohlo by to vést k situaci, kdy bude, právě kvůli nějakému intuitivnímu dovození si skutečností, zvolena nevhodná alternativa. Nevhodnost alternativy by spočívala právě v oné možnosti intuitivního dovození, které by mohlo být zneužito pro zlepšení vlastní výchozí pozice po návratu zpoza závoje nevědomosti.

Druhou podmínkou je nutnost **univerzální aplikovatelnosti** principů, což znamená, že platí pro všechny bez výjimky a každý se jim musí adaptovat. Z těchto důvodů je nutné principy formulovat takovým způsobem, aby jim byl schopen porozumět každý.

Jako třetí uvádí Rawls podmínku **veřejnosti**, o které říká, že zcela nenuceně vyvstává ze smluvního aspektu. Tato podmínka tkví v tom, že principy spravedlnosti jsou posuzovány jako veřejně uznávané a efektivní morální direktivy a každý s nimi tedy musí být srozuměn.

Na první pohled by se mohlo zdát, že podmínka veřejnosti je svým způsobem již vyjádřena v rámci nutnosti univerzální aplikovatelnosti principů, tedy v rámci druhé podmínky. To je ovšem mylná představa. Hlavní myšlenka každé z podmínek totiž tkví v zcela odlišném pohledu na problematiku principů spravedlnosti. Zatímco princip hodnocení univerzální aplikovatelnosti je založen na tom, že každý jednotlivec systematicky a smysluplně dodržuje principy spravedlnosti, což se ovšem může dít i v případech, kdy princip není implicitně vyložen a není veřejně známý, tak pro podmínku veřejnosti je právě fakt veřejné obeznámenosti jednotlivců se zněním principů zásadní, tedy nutný.

Další povinností každé potencionální alternativy teorie spravedlnosti je umožnění **ordinálního uspořádání** nároků v případě, že dojde ke střetu zájmů, jelikož právě

principy spravedlnosti mají regulovat soupeřící požadavky. Celá tato čtvrtá podmínka úzce souvisí s Rawlsovým lexikálním uspořádáním dvou principů spravedlnosti, kde se řeší, že v mezích jedné teorie spravedlnosti nesmí nastat okamžik, kdy je nějaká norma v nesouladu s normou jí nadřazenou. Vše musí být v naprosté shodě a jako komplexní celek musí být koncepce spravedlnosti oproštěna od vlivu postavení či schopností jejích aktérů.

Pátou a poslední podmínkou je **konečnost**. Pojem konečnost v rámci teorie spravedlnosti znamená, že takto zvolená soustava principů by měla mít funkci finálního rozhodujícího činitele v rámci rozumného rozhodovacího procesu. Jinými slovy má roli konečné instance pro racionální rozhodování, jelikož dále neexistuje již žádné výše postavené místo, kam je možné se odvolat při opodstatňování nároků jednotlivců.

Neznamená to ovšem, že jedinec nesmí hledět na své nároky a měl by se jednoduše bez rozmyslu sebeobětovat. Každý má v rámci výchozí teorie spravedlnosti právo sledovat své osobní interesy. Nastane-li ovšem situace, kdy z výkladu dané teorie vyplývají pro jedince neuspokojivá rozhodnutí, tak pro něj žádné další mechanismy a možná dovolání k nějakým vyšším institucím, kterými by se mohl domoci opakování rozhodovacího procesu, neexistují, jelikož žádné další ještě vyšší instituce nejsou a rozhodnutí je s definitivní platností konečné.⁵⁶

Všechny podmínky spojeny dohromady, by se dle Rawlse daly konkretizovat tak, že: *„koncepce práva je množinou principů obecné formy a univerzální aplikability a má být veřejně uznávána jako poslední soudní instance pro usměrňování konkurujících morálních subjektů.“*⁵⁷

---

⁵⁶ Tamtéž, s. 89 – 91.

⁵⁷ Tamtéž, s. 91.

1.7 Závoj nevědomosti

K jednomu z atributů původního stavu patří závoj nevědomosti, který byl zde již několikrát letmo zmíněn v předešlých podkapitolách. Nyní je čas na jeho vysvětlení.

Intencí původního stavu jako takového je, aby všechny principy v něm odsouhlasené, byly spravedlivé, nicméně s tímto šlechetným úmyslem světlo světa spatřuje také jeden velký problém.

Tím problémem je, jak se vypořádat s faktem, že lidé jsou vůči sobě navzájem v nerovných pozicích. Do nerovného postavení se lidé dostávají kvůli tomu, že jsou každý jinak, a hlavně zcela náhodně vystaveni zvláštním nahodilostem, které jsou následně velikou vábničkou k využití nastalých skutečností takovým způsobem, z něž budou jedinci následně profitovat.

Rawls proto přichází s řešením v podobě tzv. závoje nevědomosti, za kterým se dle jeho předpokladů lidé v hypotetickém původním stavu nachází. Závoj nevědomosti je vlastně takovou oponou, za níž když se lidé v původním stavu dostanou, tak ztrácí povědomí o všech specifikách, které by je mohly vést k tomu, aby se domáhali uplatnění takové koncepce spravedlivosti, na jejímž základě by dosáhli nějakého vlastního obohacení na úkor druhé strany.

Lidé za závojem nevědomosti nejsou obeznámeni s tím, jakou třídní pozici ve společnosti, kterou svou volbou ustanovují, zastávají nebo jaké mají vrozené vlohy a schopnosti – ať už ty fyzické nebo intelektuální.

Není jim ani známo kolik jim je let, do jaké generace patří či jaké je jejich náboženské přesvědčení. Neznají ani žádná specifika v ohledu na vlastní společnost, což znamená, že nejsou informováni o jejím dosaženém nivó či ustanovených ekonomických parametrech nebo nastoleném politickém systému.

Na první pohled se tedy může zdát, že lidé v původním stavu, pokud jsou umístěni za závojem nevědomosti, nemají nic podle čeho by mohli rozhodnout a následně pak učinit volbu některé z koncepcí spravedlnosti. To je ovšem mylná představa, jelikož lidé za závojem oplývají teoretickými znalostmi, které podmiňují výběr principů spravedlnosti, což znamená, že je jim umožněno učinit rozhodnutí jakou koncepci zvolit.

Tyto teoretické znalosti sahají přes umění pochopení politických událostí, přes znalost ekonomické teorie až po základy psychologie člověka.⁵⁸

Rawls uznává, že závoj nevědomosti může přinést i několik obtíží. Jednu z nich může způsobit námitka, že pokud je charakteristickým rysem původního stavu tedy právě závoj nevědomosti – neboli absence specifických informací – může to ztěžovat pochopení původního stavu jako takového.

Na to Rawls odpovídá tím, že původní stav je čistě hypotetický a jeho důležitým rysem je právě to, že do něj každý jedinec či více osob může vstoupit naprosto kdykoliv. Z toho vyplývá, že je nutné, aby všechny informace, které jsou za závojem jedincům známé, byly pouze obecné, protože jedině tak mohou mít nejen rozhodující význam, ale budou vždy totožné.

Za další potíž se dá pokládat fakt, že někdo může považovat za zcela nesmyslné ustanovovat závoj nevědomosti jako podmínku pro rozhodování v původním stavu, protože se mu zdá, že je lepší se rozhodnout na základě všech existujících dostupných informací. K tomu Rawls opět připomíná, že pokud opravdu chceme, aby v rámci původního stavu došlo k slušné, dohodě, tak se musí smluvní strany nacházet v rovnovážných pozicích. To je nemožné, pokud jsou do balíku informací, který má pomoci rozhodnout, přidány i arbitrární informace. Nahodilost, které čelíme ve světě, musí být napravena v původní situaci.

Pokud se má i tak učinit svorné rozhodnutí za plné informovanosti, tak k nějaké takové shodě dojde jen v několika málo zřejmých případech. Z toho se vyvozuje závěr, že koncepce založená na okolnostech plné informovanosti by byla velice slabá a jednoduchá,⁵⁹ ale *„jakmile je však vyloučeno vědění, je požadavek jednomyslnosti na místě a skutečnost, že může být také splněn, má velký význam. Umožňuje nám říci o preferované koncepci spravedlnosti, že reprezentuje opravdové smíření zájmů,*“⁶⁰ proto je tedy závoj nevědomosti tak kruciólní podmínkou pro původní stav, a tím pádem i pro slušnou teorii spravedlnosti.

---

⁵⁸ Tamtéž, s. 92.

⁵⁹ Tamtéž, s. 94.

⁶⁰ Tamtéž, s. 94.

1.8 Požadavky volby

Jak z celého dosavadního textu vyplývá, jedinci, kteřížto se nacházejí za oponou, jsou konateli volby, která by, po jejím provedení, měla platit na dobu neurčitou, nejlépe nastálo.

Její předpokládaná uskutečnitelnost by neměla být nikterak ovlivnitelná arbitrárními proměnnými jakéhokoliv druhu, jelikož právě od takovýchto nežádoucích nahodilostí musí být oproštěna, což z ní po jejím uskutečnění činí volbu, kterou již nikdy nebude potřeba nikterak přetvářet a přehodnocovat.

Principy spravedlnosti, které na základě takto provedeného rozhodnutí budou řídit základní strukturu společnosti, ponесou takové atributy, které budou pro společnost vhodné navěky.

Nicméně prvně musí lidé takovou volbu provést, k čemuž nevyhnutelně potřebují nějaké vlastnosti, na jejichž základě budou následně volit.

Na základě předešlých podkapitol je zřejmé, že ony potřebné a vhodné vlastnosti se budou lišit od těch, které jedinci přijdou primárně na mysl, když si vybaví běžné vhodné vlastnosti. Jak již totiž bylo zmíněno dříve, Rawls říká, že jedincům v rámci lidského pokolení jsou mnohé atributy přidělovány zcela arbitrárně, a proto činit rozhodnutí právě na základě ne všem přirozeně vlastních atributů, by takto vzniklou volbu předurčovalo k brzkému zániku kvůli její jednoduché napadnutelnosti pro nespravedlnost.

Právě proto Rawls přisuzuje všem lidem jisté kvality, kterými lidé oplývají i v rámci původního stavu, když se nacházejí za závojem nevědomosti. Rawls předpokládá: „*že lidé v původním stavu jsou rozumní.*“⁶¹ Dle něj je rozhodování se na základě racionality usilováním jedinců o co nejefektivnější prosazování svých vlastních interesů.

Jak je již známo, jedinci nejsou obeznámeni, čím vším oplývají mimo závoj nevědomosti a rovnovážný stav. Nicméně jsou si vědomi toho, že mají nějaké životní snahy a cíle. Na základě této znalosti se za racionální rozhodnutí považuje takové, kdy lidé preferují „*spíše více než méně základních společenských statků.*“⁶²

---

⁶¹ Tamtéž, s. 95.

⁶² Tamtéž, s. 95.

Pokud po odstranění závoje nevědomosti nastane situace, že jedinec bude mít snad statků více, než si sám nárokuje za závojem nevědomosti, může se těchto přebytků svobodně vzdát. Avšak zde Rawls zcela logicky uvádí: „z hlediska původního stavu je však rozumné předpokládat, že smluvní strany chtějí mít větší podíl, neboť v každém případě nejsou nuceny akceptovat více, jestliže si to nepřejí; právě tak nebude někdo trpět, bude-li mít větší svobodu.“⁶³

Racionálnost je důležitým prvkem v rozhodování, ale není jediným podstatným aspektem při konání volby. Dalším významným předpokladem je, že jedinci rozhodující se takto racionálně, nepocit'ují něco takového jako je závist. Nepocit'ování závisti se projevuje v tom, že ztráta statku pro ně není přípustná a smířitelná pouze tehdy, když o nějaký statek přijdou i ostatní jedinci a nevyvádí je z míry ani fakt, že jiní příslušníci společnosti jsou obdařeni hojněji.

Každopádně se nesmí opomenout skutečnost, že tomu je tak pouze do té chvíle, dokud rozdíly mezi jednotlivci nedosáhnou takového rozsahu, kdy jedinec nabyde přesvědčení, že takovéto rozdíly již nejsou v souladu s odsouhlaseným konceptem spravedlnosti.

Absence pocitu závisti u stran v rámci původního stavu je poměrně ošemetným bodem rozhodovacího procesu a vybízí ke kladení jistých otázek. Připouští to i sám autor, avšak i přes tuto připustku, si stojí za tím, že podmínka nepocit'ování závisti bude zachována jako vhodná kvalita jedinců při konání volby.

Obečný atribut závisti je totiž takový, že u jedinců prohlubuje negativní stránky, což je pro společnost, která se snaží o svou vlastní bezproblémovou funkčnost, zcela nepříznivé a destabilizující.⁶⁴

---

⁶³ Tamtéž, s. 95.

⁶⁴ Tamtéž, s. 95 – 96.

1.9 Vyvození principů – maximinové pravidlo

Jak je již dobře známé, lidé, kteří jsou umístěni za závoj nevědomosti v přirozeném stavu musí učinit nějakou volbu s ohledem na to, jaké bude vhodné uspořádání spravedlivé společnosti. Jak bylo již několikrát explicitně vyjádřeno, Rawls své myšlenky přivedl do bodu, kdy dospěl k předpokladu, že lidé za takovéto hypotetické situace dospějí k jeho dvěma principům spravedlnosti jakožto slušnosti, jelikož dojde k eliminaci všech dalších možných alternativ.

K tomuto nutnému závěru dospěl, jelikož vycházel z výše zmíněných podmínek, tedy nutnosti racionálního rozhodování a toho, že jedinci neznají pocit závisti. Bez nich by to nebylo možné.

Na základě racionality jedinci dospějí k uznání prvního principu, který požaduje stejné rozdělení statků – je totiž zcela nelogické, aby jedinec očekával při dělení statků jejich větší objem než všichni ostatní, a zároveň by bylo zcela nerozumné, aby se spokojil s menším dílem než všichni ostatní. Jedinec tudíž zcela racionálně dojde k rozhodnutí, kdy přijme požadavek rovného rozdělení jako nejvhodnějšího řešení, jelikož si uvědomí, že je to tak pro něj nejlepší a nejvýhodnější.

Absence závisti je důležitá proto, aby byly ve společnosti přijímány určité možné nerovnosti, které přinášejí benefity celé společnosti. Pokud by byl přítomný pocit závisti, docházelo by k deprimaci už jen z pouhé myšlenky možnosti, že je jeden jedinec situován lépe než jiný, což by vedlo k nepříznivým vlivům ve společenství.

Jak již bylo zmíněno dříve, ve společnosti jsou možné jisté nerovnosti, na ně ovšem musí být vždy pohlíženo z perspektivy někoho, kdo je nejméně zvýhodněn.⁶⁵ „*Nerovnosti jsou dovoleny, jestliže maximalizují nebo alespoň všechny přispívají k dlouhodobým perspektivám nejméně zvýhodněné skupiny lidí ve společnosti.*“⁶⁶

Nejedná se ovšem o popření svobody, která je z hlediska principů nadřazená například cílům ekonomickým. Druhý princip nikdy nesmí porušovat ten první, který je mu lexikálně nadřazen. K obhajitelnému popření stejné svobody pro všechny jednotlivce může dojít pouze tehdy, když potřebuje zvednout úroveň civilizace, aby se následně mohly touto jistou represí získané benefity převést zpět na realizaci odňatých svobod.

---

⁶⁵ Tamtéž, s. 99 – 100.

⁶⁶ Tamtéž, s. 100.

Systematičtější zdůvodnění vhodnosti užití dvou principů spravedlnosti můžeme nalézt i z pohledu původního stavu. Rawls říká, že je vhodné si oba principy představit jako maximinové řešení problémů spravedlnosti ve společnosti.

Oba principy jsou svou koncepcí totiž takové, že by je jedinec zvolil, kdyby se ocitl ve společenství, kde by mu byla jeho role přidělována někým, kdo by k němu projevoval nepřátelský postoj.

„Maximinové pravidlo nám říká, abychom uspořádali alternativy podle nejhorších výsledků. Máme přijmout alternativu, jejíž nejhorší výsledky jsou lepší než nejhorší výsledky jiných alternativ.“⁶⁷

V původní situaci jsou jedinci za závojem nevědomosti, kde, jak již bylo několikrát zmíněno, neoplývají značným množstvím informací, a právě z tohoto důvodu budou, dle Rawlse, volit možnost spravedlnosti, při které budou maximalizovat svá minima.⁶⁸

Maximinové pravidlo, které jedinci dle Rawlse praktikují, má tři charakteristické rysy:

1. *„Protože pravidlo nezohledňuje pravděpodobnosti možných okolností, musí zde existovat nějaký důvod, proč se zcela opomíjejí odhady těchto okolností.“⁶⁹* Jelikož se jedinci nacházejí za závojem nevědomosti, tak neznají, s jakou pravděpodobností jim bude přidělena lepší nebo horší pozice ve společnosti až se závoj odkryje, a tudíž je požadavek existence důvodu pro nezohlednění pravděpodobnosti splněn.
2. *„Člověk, který se má rozhodnout, má takovou nějakou představu o svém blahu, že mu záleží velmi málo na tom, ne-li vůbec, zda by mohl získat ještě nad minimum, které je podle tohoto pravidla pro něho určitě dosažitelné.“⁷⁰* Pokud bude zajištěno, aby byla ve společnosti existovalo zaručené minimum, které všem, bez výjimky, umožní důstojný život, pak se jedinci s tímto minimem spokojí a nebudou toužit po něčem víc.
3. *„Důsledky odmítnutých alternativ jsou sotva akceptovatelné. Jsou to značná rizika.“⁷¹* Kdyby jedinci přijali jinou alternativu, hrozilo by, že by se například po odstranění závoje nalézali v pozici, která by pro ně byla zcela nevýhodná

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 100.

⁶⁸ Tamtéž, s. 100.

⁶⁹ Tamtéž, s. 101.

⁷⁰ Tamtéž, s. 101.

⁷¹ Tamtéž, s. 101.

a společnost, která by byla ustanovená jako správná by je nechala na pospas jejich vlastnímu osudu a nikterak by se jim nesnažila pomoci.⁷²

---

⁷² Tamtéž, s. 101.

1.10 Organizace státního systému – čtyřstupňová posloupnost

Rawls má za to, že je potřeba zjednodušit uplatnění spravedlnostních principů, a proto přichází s tím, že je potřeba nějaký rámec, ve kterém se budeme pohybovat. Přínosnou představou, která bude mít zjednodušující funkci, je, že jsou spravedlnostní principy uplatňovány v čtyřstupňové posloupnosti.

Rawls vyjadřuje svůj předpoklad, že jakmile se smluvní strany, které se podílí na rozhodování o principech spravedlnosti, na těchto principech shodnou, přejdou do ústavodárného shromáždění. To je první stupeň posloupnosti, kde smluvní strany, které nyní fungují jako poslanci mají za cíl nejen zformovat ústavu, ale také rozhodnout o tom, jestli jsou politické formy spravedlivé.

Vzhledem k tomu, že již byly vybrány principy spravedlnosti, tak právě na jejich základě budou poslanci utvářet systém ústavodárných pravomocí a základních občanských práv. Navíc vzhledem k tomu, že se společnost již dostala k dostatečné úrovni spravedlnostní koncepce, je alespoň částečně poodkryt závoj nevědomosti. To znamená, že jedinci již mají k dispozici určité informace a nejsou omezeni jen na to, co je, ač nevyřčené obsaženo v kontextu spravedlnosti. Mají informace o principech společenské teorie a jsou obeznámeni s podstatnými fakty jejich společnosti, což je např. politická kultura.

Právě s ohledem na to, že je již mírně zvednut závoj nevědomosti a oni oplývají těmito informacemi, mají jedinci vybrat takovou ústavu, která bude dostávat principům spravedlnosti a je náležitě uzpůsobena tak, aby mířila k spravedlivému a účinnému zákonodárství.

Rawls se zde vyslovuje tak, že „*v ústavním režimu či každé jiné politické formě nelze realizovat ideál dokonalé procedurální spravedlnosti. To nejlepší, čeho lze dosáhnout, je nedokonalá procedurální spravedlnost.*“⁷³ Poukazuje také na to, že problémem, který musí být adresován je záležitost řádného rozhodnutí se pro takové uskutečnitelné a spravedlivé procedury, které by byly s největší pravděpodobností schopny splnit požadavek efektivních a spravedlivých zákonů.

Druhým stádiem v čtyřstupňové posloupnosti je zákonodárství. Ze zákonodárného úhlu pohledu se hodnotí spravedlnost zákonů a politických programů. K posuzování

---

⁷³ Tamtéž, s. 126.

dochází od odpovědného zákonodárce, který si není vědom žádných svých zvláštností. Zákony, které takovýto zákonodárce hodnotí musí splňovat kritéria stanovená principy spravedlnosti, ale také musí vyhovovat podmínkám, které jsou kladeny vybranou ústavou.

To tedy znamená, že přechází od prvního stupně v rámci čtyřstupňové posloupnosti ke třetímu, který je tvořen legislativou a zase nazpět.

Rawls říká, že v každém stupni jde o jinou otázku sociální spravedlnosti. Zatímco první spravedlnostní princip jde na řadu už v ústavodárném shromáždění, druhý se dostává na řadu, až když se ke slovu dostane legislativa. Prioritní pozice prvního spravedlnostního principu se projevuje i v tom, že část zabývající se ústavou má přednost před částí starající se o legislativu.

V rámci předposledního stupně v Rawlsově posloupnosti, legislativy, je vznášen požadavek, aby se hospodářská a sociální politika zasazovaly o maximální vystupňování dlouhodobých vyhlídek nejméně zvýhodněných při slušné rovnosti šancí.

Závěrečným, tedy čtvrtým, stupněm posloupnosti je dodržování oněch pravidel obecně, ale také jejich uplatnění na jednotlivé případy. Rawls říká, že v této fázi již není potřeba, aby byli lidé za závojem nevědomosti a mohou tedy mít všechny informace, jelikož již došlo k přijetí a uplatnění systému pravidel právě na všechny tyto jednotlivce.⁷⁴

Rawls ještě upozorňuje: „*Je důležité mít na paměti, že čtyřstupňová posloupnost je schématem, jak uplatňovat principy spravedlnosti. Toto schéma patří k teorii spravedlnosti jako slušnosti, ale nevztahuje se na to, jak ústavodárná shromáždění a legislativa opravdu pracují.*“⁷⁵

---

⁷⁴ Tamtéž, s. 125 – 127.

⁷⁵ Tamtéž, s. 127.

1.11 Rozdělování v Rawlsově spravedlnostní teorii

Po všem, co bylo vyloženo výše, je jistě na místě vyložit také Rawlsův pohled na distribuci statků ve společnosti, jelikož je nedílnou součástí spravedlnostní teorie.

Rawls hned na úvod upozorňuje na to, že každý musí brát na zřetel to, že se nezabývá žádnou ekonomickou teorií jako takovou, ale že pouze vybral některé z morálních problémů, které se v politické ekonomii vyskytují např. problém daní, vlastnického práva či toho, jak vysoké má být vlastně existenční minimum. Všechno toto je rozebíráno kvůli tomu, aby na těchto vybraných otázkách bylo ilustrováno, jaký je vlastně obsah spravedlnostních principů, jejichž postup vzniku již vyložil. Sám říká: „*Stručně řečeno, otázky politické ekonomie diskutuji prostě proto, abych našel praktickou uplatnitelnost spravedlnosti jako slušnosti.*“⁷⁶

Rawls rozděluje statky na dva druhy – na statky soukromé a veřejné. Se soukromými statky mají jedinci právo jednat podle svých preferencí, což se ovšem nemůže dít se statky veřejnými. Těm jsou připisovány dvě základní charakteristiky, a to je jejich veřejnost a nedělitelnost. Veřejné statky musí být zajišťovány a spravedlivě regulovány za pomoci státního aparátu, jelikož jedině ten je schopen zajistit to, že všichni jedinci budou mít stejné množství těchto statků. Trh by tohoto schopen nebyl. Jako příklad nedělitelného statku uvádí Rawls ochranu občanů státu před útokem zvnějšku, kdy říká, že všichni musí být chráněni stejně, což znamená, že musí oplývat statkem ochrany ve stejném množství.

Za problémové považuje příživnictví, které vyplývá jako jeden neduh z charakteristik veřejných statků. Kvůli tomu, že je jedinec ochraňován stejně bez ohledu na to, jestli jakkoliv participoval na utváření veřejného statku, může ztrácet motivaci k tomu vůbec na veřejné statky přispívat (nechápe se totiž jako člen kolektivu), jelikož to stejně nikdo nepozná, jestli se nějak přičinil či nikoliv. Proto do toho musí vstoupit státní aparát, který bude participaci vynucovat, a tak vlastně dodávat jistotu všem, že nejen oni sami, ale i ostatní přispívají na krytí nákladů veřejných statků.

Rawls zmiňuje i externí účinky veřejných statků. Říká, že vzhledem k již zmíněné nedělitelnosti a veřejnosti jsou pozitivními i negativními následky vzniklými z jejich produkce ovlivněni i lidé, na které nebylo vzpomenuo při rozhodování o produkování

---

⁷⁶ Tamtéž, s. 164.

veřejného statku. Nicméně nedělitelnost veřejných statků je po většinu času pouze částečná, takže není postižena či zvýhodněna celá společnost, ale pouze její část. Rawls zde uvádí příklad s očkováním, kdy tím, že se jedinec nechá naočkovat proti nějaké chorobě, tak chrání nejenom sebe, ale vlastně i ostatní. Ačkoliv to pro něj osobně vcelku nemusí nic znamenat, pro kolektiv jako celek je to přínosné.

Poté, co se člověk zamyslí nad tím, co přináší nedělitelnost a veřejnost statků, musí nutně dojít k přesvědčení, že jsou nutné dohody, které budou prosazované státem. Není to ovšem jen z důvodu, že by lidé jen a pouze tíhli ke špatnosti a činili tak vědomě špatná rozhodnutí, ale také kvůli tomu, aby si byli všichni jisti, že bude každý přispívat svou částí ke společnému dílu.

Otázkou jako takovou zůstává, proč by veřejné statky jako takové, měly být vůbec zajišťovány. Odpovědí je státem garantované a také zajišťované životní minimum.

Rawls proto vytváří čtyři sekce, na které by měla být vláda rozčleněna při ustanovování rámcových institucí:

1. **ALOKAČNÍ** sekce má za úkol udržování přiměřené konkurence v cenovém systému a znemožňování neúměrné ekonomické moci (rozpoznává a opravuje zjevné odchylky od efektivnosti např. za pomoci změn vlastnických práv).
2. **STABILIZAČNÍ** sekce má úkol usilovat o plnou míru zaměstnanosti lidí, kteří pracovat chtějí a o práci stojí, další její úlohou je podpora svobodné volby povolání a eventualit výdělků.
3. **REDISTRIBUČNÍ** sekce odpovídá za životní minimum, garantuje jistou životní úroveň a přihlíží k potřebám lidí, kterým dává určitou hodnotu.
4. **ROZDĚLOVACÍ** sekce je pověřena tím, aby zachovávala určitou spravedlnost při rozdělování za pomoci daní a nevyhnutelných úprav vlastnických práv. Tato čtvrtá sekce má dvě hlediska, které se dají rozlišit na:
  - a. stanovování dědických a darovacích daní a určení omezené na dědická práva – účelem těchto opatření není zvýšení příjmů státu, ale postupná a trvalá korekce rozdělování bohatství a zamezení hromadění moci, která poškozují hodnoty politické svobody a slušné rovnosti šancí;
  - b. daňový systém – ten je nutný pro zformování prostředků, které budou uvolněny na podporu spravedlnosti, což vlastně znamená, že pro vládu musí být uvolněny prostředky, aby mohla být zajištěna péče o veřejné

statky a také uskutečnění plateb nevyhnutelných z hlediska principu rozdílnosti.⁷⁷

Rawls připouští své úvahy ještě nad pátou sekci, který by měla za úkol se starat o rozličné společenské zájmy a jejich preference pro veřejné statky, nicméně uznává, že tato sekce je pouze hypotetického charakteru, jelikož pro její realizaci by se muselo překonat mnoho reálných překážek.⁷⁸

Rawsovi tedy zcela jasně jde o zajištění reálné férové rovnosti příležitostí, ale také o vytvoření mechanismu tvorby finančních prostředků, ze kterých bude následně zajištěno životní minimum, které bude zlepšovat situaci těch nejchudších.⁷⁹

Existenční minimum má být tedy zajištěno, jak bylo zmíněno výše, z prostředků, které stát nahromadil skrze různé daně. Nicméně životní minimum nemůže existovat bez nějakého spravedlivého ohraničení své maximální výše. Ta se určí tak, že buď již nejsou za potřebí další náležitě investice do těch, kdo jsou ve společnosti nejméně zvýhodněni, anebo tak že jsou daně požadované státem už tak vysoké, že to zabraňuje efektivnímu chodu ekonomiky. Po nalezení správného minima již nemůže dojít k jeho dalšímu navýšení, protože princip rozdílnosti byl již naplněn.⁸⁰

1.11.1 Spravedlivé spoření a morální zásluhy

Toto všechno dovádí Rawlse k problematice, kterou představuje nalezení principu spravedlivého spoření mezi generacemi. Na problematiku nahlíží z pohledu původního stavu, kdy jsou lidé za závojem nevědomosti a musí si sami položit otázku ohledně toho, jak moc by chtěli šetřit, když berou v úvahu předpoklad, že všechny generace šetří stejně.

V původním stavu se zvolí slušně (spravedlivě), jelikož jsou v něm reprezentovány všechny generace, a tudíž i rozhodnutí v něm učiněné bude splňovat všechny jejich

---

⁷⁷ Tamtéž, s. 164 – 171

⁷⁸ Tamtéž, s. 173

⁷⁹ Pro upřesnění toho, kdo je vlastně dle Rawlse ten nejchudší, s odkazem na Politickou filozofii Adama Swifta; Rawls říká, že nejhůře je na tom ten, kdo má nejméně primárních statků, což je docela dobře pochopitelné a zprvu by se i zdálo, že se tomuto konstatování nedá nic vytknout. Nicméně opak je pravdou, problém je totiž v tom, že Rawlse vlastně nezajímá to, jak došlo k tomu, že je na tom někdo tak špatně, on prostě na všechny lidi ve stejné situaci nahlíží úplně stejně. To je ovšem chyba, protože lidé, kteří se radí do skupiny těch nejméně zvýhodněných se do ní nemuseli dostat stejným způsobem. Má se společnost starat o někoho, kdo začínal s poměrně velkými finančními prostředky, ale nepracoval, jen utrácel, a tak nakonec skončil mezi těmi nejméně zvýhodněnými, protože už mu žádný kapitál nezbyl? Když si tohoto svého pochybení Rawls všiml, přidal mezi primární statky volný čas, a pokud jej má někdo hodně, tak pak není nejchudší. SWIFT, Adam. *Politická filozofie: základní otázky moderní politikologie*. Praha: Portál, 2005. Filozofie (Portál). ISBN 80-7178-859-7. s. 35

⁸⁰ RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9. s. 174

požadavky. „*Kromě toho je bezprostředně zjevné, že každá generace, možná vyjma té první, těžší z toho, zachová-li se rozumná míra spořivosti.*“⁸¹ Pokud všechny generace spravedlivě spoří, předává pak jedna druhé náležité množství kapitálu, který nadále umožňuje, aby následující generace profitovaly, což znamená, aby žily lépe a ve spravedlivější společnosti než generace předešlá.

Bylo ovšem také zmíněno, že z takového rozhodnutí by neplynul žádný profit první generaci, to ovšem Rawls řeší tím, že předpokládá, že lidé se chtějí postarat o své potomky, tedy o následující generaci, a tak by tento princip spoření byl přijat.⁸²

I přes vysvětlení toho všeho zůstává otázka, podle jakého klíče by měly být statky rozdělovány. „*Zdravý rozum je nakloněn k tomu, aby se domníval, že příjmy, majetek a životní statky vůbec mají být rozdělovány podle morálních zásluh.*“⁸³ Jenže tady jde zdravý rozum proti principu teorie spravedlnosti jako slušnosti. Rozdělování na základě nějakých ctností by nikdy nebylo zvoleno za původního stavu. Kritérium by totiž bylo takřka nemožné definovat, a navíc by takováto distribuce nedokázala rozlišit mezi nějakou morální zásluhou a oprávněným očekáváním jedince. Systém, který je nastavený správně, naplňuje oprávněná očekávání jedinců, které nejsou závislé na jejich vnitřní hodnotě, ale na účasti na spravedlivých opatřeních vymezených dohodnutými pravidly. Rawls také dodává, že vlastně ani jeden ze spravedlnostních předpisů není orientován tak, aby odměňoval ctnosti.⁸⁴

---

⁸¹ Tamtéž, s. 175.

⁸² Tamtéž, s. 174 – 176.

⁸³ Tamtéž, s. 186.

⁸⁴ Tamtéž, s. 187.

1.12 Končená formulace obou principů spravedlnosti

Nyní se dostáváme ke konečné formulaci spravedlnostních principů v Rawlsově koncepci spravedlnosti, jelikož již došlo k seznámení se všemi potřebnými aspekty, které k závěrečné formulaci směřují.

1. *„Každá osoba má stejné právo na nejrozsáhlejší celkový systém stejných základních svobod, který je kompatibilní s obdobným systémem svobod pro všechny.*
2. *Sociální a ekonomické nerovnosti mají být uspořádány tak, aby byly:*
  - a) *k největšímu prospěchu nejméně zvýhodněných jedinců, konzistentně s principem spravedlivého spoření, a*
  - b) *spjaty s úřady a pozicemi, které jsou přístupné všem za podmínek slušné rovnosti příležitostí pro všechny.*“⁸⁵

Dále se na principy vztahují ještě dvě pravidla priority, kdy první se týká svobody a druhé pravidlo je o prioritě spravedlnosti před efektivností a blahobytem.

První pravidlo priority říká, že, jak již je ovšem známo, spravedlnostní principy musí být uspořádány lexikálně, což znamená, že svoboda může být omezena jen a pouze kvůli svobodě samé, nikoliv kvůli druhému spravedlnostnímu principu, jelikož ten lexikálně prvnímu podléhá.

Jsou dva případy, kdy může být svoboda omezena kvůli svobodě⁸⁶:

1. *„méně rozsáhlá svoboda musí posilovat celkový systém svobod, na němž se podílejí všichni;*
2. *menší než stejná svoboda musí být přijatelný pro občany s menší mírou svobody.*“⁸⁷

Druhé pravidlo priority (spravedlnost před efektivností a blahobytem) říká, že pravidlo týkající se spravedlnosti je lexikálně nadřazeno efektivnosti a maximalizace užitku. Také slušná příležitost šancí je postavena lexikálně výše než princip rozdílnosti.

---

⁸⁵ Tamtéž, s. 182.

⁸⁶ Tamtéž, s. 183.

⁸⁷ Tamtéž, s. 183.

Zde jsou také dva případy⁸⁸:

1. *„nerovnost příležitostí musí zlepšit příležitost lidí s menší příležitostí;*
2. *nadměrně vysoká míra spořivosti musí celkově zmírnit břemeno lidí, kteří jsou jím dotčeni.“*⁸⁹

Tímto Rawls vlastně poukazuje na to, že základní společenské hodnoty by měly být rozděleny tak, aby se jich všem dostávalo stejnou měrou. Pokud ovšem rozložení těchto hodnot bude jiné než rovnoměrné, a to ať už se bude jednat o jednu společenskou hodnotu nebo o všechny, musí splňovat požadavek největší prospěšnosti pro ty, kteří jsou nejméně zvýhodněni.⁹⁰

---

⁸⁸ Tamtéž, s. 183.

⁸⁹ Tamtéž, s. 183.

⁹⁰ Tamtéž, s. 183.

1.13 Shrnutí Rawlsovy teorie

Nyní, než se práce přesune k Robertu Nozickovi, je správný čas na letmé zrekapitulování teorie spravedlnosti jako slušnosti, aby byly připomenuty a shrnuty ty nejdůležitější body.

Rawls představil svou teorii spravedlnosti jako slušnosti jako teorii konkurující konsekvencialistickému utilitarismu, který klade dobro před právo. Rawlsova teorie naopak klade právo před dobro.

Rawls svou teorii staví tak, aby byla podle jeho měřítek efektivní a stabilní. Zabývá se základními institucemi a primárními statky, jak fungují a jak je s nimi nakládáno na základě jím vytvořených spravedlnostních principů, které by si lidé zvolili v rámci tzv. původního stavu za závojem nevědomosti.

Původní stav je čistě hypotetické situace, ve které by se lidé dohadovali o podmínkách toho, jak by měla být společnost uspořádána. Závoj nevědomosti je pak jakási pomůcka, díky které by lidé v původním stavu nevěděli více než by bylo pro vykonání rozhodnutí o spravedlivé společnosti nutné. Rawls zbavuje lidi za závojem nevědomosti jakéhokoli vědomí o nahodilostech, které by mohly ovlivnit jejich volbu.

Jedině takováto dohoda, zbavená všech vedlejších a nepodstatných vlivů, vlastně založená na nevědomosti toho, kam člověk patří, by byla podle Rawlse spravedlivá a férová. Každý jedinec za závojem nevědomosti pro sebe chce tu nejlepší možnou výchozí pozici, protože o sobě nemá žádné informace, a tak se nespokojí s ničím jiným než s důstojným minimem. Adam Swift to komentuje poměrně výstižně: „*Nevím-li, který kus dortu dostanu, nakrájím pravděpodobně dort na férovější díly, než kdybych to věděl. Když zbavíme lidi určitých informací a jejich negativního vlivu, dají přednost férovým principům před principy, které směřují k jejich vlastnímu prospěchu.*“⁹¹

Principy spravedlnosti, které vytvořil, jsou dva a jsou řazeny lexikálně, aby ten druhý nikdy nemohl převážit ten první, který všem jedincům dává základní práva a svobody.

---

⁹¹SWIFT, Adam. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. Filozofie (Portál). ISBN 80-7178-859-7. s. 30.

Druhý princip se týká sociálních a ekonomických nerovností ve společnosti a dá se dále rozdělit na dvě části, kdy jedna se týká férové rovnosti příležitostí a druhá principu difference, tedy maximinového principu.

Díky principu difference je jedincům, kteří jsou v nejméně zvýhodněné pozici garantováno nějaké existenční minimum, které je zajišťováno z finančních prostředků, kterými společnost, myšleno stát, disponuje hlavně na základě výběru daní. To tedy znamená, že Rawls připouští to, že stát bude aktivně zasahovat do životů lidí.

Swift shrnuje Rawslovu teorii přibližně tak, že prvně zajišťuje jedinci základní svobody, a pak řeší, jestli jedinci, kteří jsou v nejméně zvýhodněné pozici z pohledu ekonomického a sociálního, měli stejnou šanci se této pozici vyhnout jako všichni ostatní. Jediné nerovnosti, které by měla společnost akceptovat, jsou ty, které v dlouhodobém měřítku mají za výsledek to, že dojde k největšímu možnému zlepšení pozice nejméně zvýhodněných jedinců.⁹²

---

⁹² SWIFT, Adam. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. Filozofie (Portál). ISBN 80-7178-859-7. s. 32 – 33.

2 Robert Nozick

2.1 Politická filozofie – libertarianismus

Vzhledem k tomu, že Robert Nozick postavil celou svou koncepci spravedlnosti na libertariánských myšlenkách a libertarianismu jako takovém, je hodno si alespoň krátce představit postoj, ze kterého vychází.

Libertarianismus je jednou z možností, jak můžeme nahlížet na politickou filozofii. Zastánci tohoto pohledu berou velice vážně práva, kterými lidé oplývají.⁹³ To vše souvisí i s úctou k hodnotě lidského života, z čehož pak vyplývá, že je především velice seriózně bráno právo jedince na svobodu, protože to považují za základní právo člověka.

Základní myšlenou libertariánů je tedy to, že člověk má právo si zvolit, jak chce žít svůj život a následně jej tak žít, ale to vše jen za předpokladu, že to samé bude respektovat i u všech dalších lidí. Vzhledem k tomuto již vyjádřenému nároku libertarianismu na to, že člověk může rozhodovat o svém životě, se dochází k principu, že každý jedinec je svým vlastním vlastníkem a tudíž, že i všechny výsledky jím provedených úkonů jsou jeho vlastnictvím a nikdo jiný nemá právo si je žádným způsobem nárokovat, protože to by pak nebylo spravedlivé.

Na základě výše zmíněného přichází ze strany libertariánů kritika státu, jež obsahuje tři body, které se týkají paternalismu, morálky a daní.

Stát by se neměl chovat paternalisticky ke svým občanům, tudíž by je neměl chránit před nimi samými, i když jím zamýšlený zásah je činěn s dobrými úmysly. Michael Sandel ve své harvardské přednášce uvádí příklad s nařízením o zapínání bezpečnostních pásů v autě. Jedná se sice dobrý úmysl, nicméně to lidem bere možnost svobodného rozhodnutí, jak naloží se svým životem.

Stát by neměl lidem vnucovat jakékoliv morální normy. Sandel zde poukazuje na fakt, že v minulosti existovaly zákony, které zakazovaly intimní milostné vztahy mezi jedinci stejného pohlaví. Z hlediska libertarianismu je zcela nepřijatelné, aby se stát

---

⁹³ VAN DER VOSSSEN, Bas, "Libertarianism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/libertarianism/> .

vměšoval do této sféry života jedinců, protože zde nedochází k narušování práv dalších osob a není tedy žádný legitimní důvod, proč by měl stát zasahovat.

Třetí výtku se týká daní, které stát uvaluje na občany. Stát má právo na své občany uvalovat pouze minimální daně, které slouží k tomu, co všichni ve státě potřebují, což je například ochrana. Nicméně jakékoliv další daně uvalované státem na občany se dají považovat za odcizení peněz těm, kteří jsou na tom dobře, a jejich následné užití v prospěch skupiny lidí, která na tom tak dobře není.⁹⁴

Na základě tohoto vzniká Nozickova teorie minimálního státu, která úzce souvisí s jeho pojetím spravedlnosti.

---

⁹⁴ Sandel, M. Free to choose. *Justice: What's The Right Thing To Do* [online video]. Harvard University, 2009 [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Qw411w0rkjs> .

2.2 Zrod minimálního státu

Co je minimální stát? A jak vznikne? To vše bude v rámci následující podkapitoly vyloženo, protože právě ten je pro Nozickovu teorii totiž velice důležitý, a tak jeho správné pochopení patří k předpokladu úspěšného porozumění celé autorovy koncepcce spravedlnosti.

Nozick sám říká že: „*Základní otázka politické filozofie, ta, která předchází všem otázkám týkajícím se organizace státu, zní, jestli bychom vůbec nějaký stát mít měli,*“⁹⁵ což přivádí k otázce, jestli je existence státu vůbec nějakým způsobem ospravedlnitelná, a pokud ano, zdali musí lidé stát začít tvořit vědomě, anebo nikoliv.

Při hledání odpovědi na tuto otázku je dle Nozicka nutné se vrátit do takového bodu, kdy existovala pouze nějaká původní anarchie a žádný stát. Tato původní anarchie se nazývá situací přirozeného stavu.

Jedná se o situaci, kdy jsou obecně dodržována nějaká morální omezení a celkové chování lidí v rámci tohoto stavu je takové, jaké by mělo být. Právě studium jádra přirozeného stavu a také jeho nedostatků je velice důležité pro správné zodpovězení otázky ohledně existence státu.

Pokud totiž má odpověď znít, že existence státu je ospravedlnitelná, tak musí být nějaký důkaz o tom, že přechod od původní anarchie, tedy přirozeného stavu, ke státu byl zlepšením a nikoliv zhoršením.

Nozick uvádí, že užití přirozeného stavu má také za účel vysvětlit politickou oblast za pomoci toho nejvhodnějšího možného a také nejúplnějšího způsobu. Ten se nazývá fundamentální vysvětlení.

Fundamentální vysvětlení obecně znamená, že určitá problematika je vysvětlována za užití termínů, které se nacházejí mimo oblast dané problematiky. Nozick zde postupuje tak, že z nepolitické situace dochází k situaci politické a vykládá politickou sféru skrze přirozený stav, který je shodný s tím Lockovým.⁹⁶

Jak už je zmíněno výše, Nozickovi jde o to, jestli je ustanovení státu opravdu to jediné možné řešení nevýhod, které přirozený stav obsahuje, jelikož tak to řeší Locke.

---

⁹⁵ NOZICK, Robert. *Anarchie, stát a utopie*. Přeložil Zuzana GABAJOVÁ. Praha: Academia, 2015. XXI. století. ISBN 978-80-200-2509-8 s.21.

⁹⁶ Tamtéž, s. 21 – 26.

Nozick říká, že se prvně musí vyčerpat všechny možnosti řešení, které sám o sobě nabízí přirozený stav. Až po pečlivém uvážení výsledků, což jsou v souhrnu všechny nevýhody, které přirozený stav sám za sebe vyřešit nedokáže, zhodnotit, jestli je stát schopen problémy vyřešit, aby jednoduše „*lék nebyl horší než nemoc*.“⁹⁷.

Proto přichází s myšlenkou, jestli by nepostačovalo pouze nějaké opatření místo státu. Například v podobě ochranných sdružení, která by začala vznikat na základě potřeby úspěšně a definitivně vyřešit spory. Vznikala by tudíž samovolně.

Jedná se o to, že mezi lidmi v přirozeném stavu dochází ke konfliktům, které by sice měli řešit sami, jenže:

1. lidé v rámci utrpěné újmy, vnímají celou situaci poměrně zkresleně, a tudíž mají při jejím řešení přirozenou tendenci sami sobě stranit, a tak nemůže nikdy dojít k definitivnímu urovnání rozepře. Proč? Důvod je následující: jedna i druhá strana sporu si totiž už nikdy nebudou plně důvěřovat, a to i když budou rozepře oficiálně urovnány. Pocit utrpěné křivdy na straně jedné a strach z pomsty na straně druhé budou přežívat dál, což nepovede v budoucnosti k ničemu jinému než k problémům.
2. Může nastat situace, kdy poškozený jedinec není schopen provinivšího se potrestat, protože poškozený je slabší než pachatel, a to ať už v aspektu fyzickém či mocenském.

Právě v takovýchto situacích by vznikla ochranná sdružení, v jejichž rámci by si jejich členové pomáhali a vzájemně by se ochraňovali, protože „*v jednotě je síla*.“⁹⁸

Tato sdružení by fungovala na základě vnitřních pravidel, která by musela být dodržována, aby nedošlo k interním rozporům. Existující nevýhoda, že členstvím se jedinec zavazuje k tomu, že bude vůči sdružení v neustálé pohotovosti se vyřeší dělbou práce a směnou. Na výkon ochranné funkce, kterou sdružení nabízí budou najímání jedinci, kteří se jí budou věnovat, a pokud bude někdo požadovat lepší a propracovanější ochranu, tak mu bude nabídnuto několik variant, ze kterých si bude moci vybrat a následně za ni zaplatit.⁹⁹

---

⁹⁷ Tamtéž, s. 28.

⁹⁸ Tamtéž, s. 29.

⁹⁹ Tamtéž, s. 29 – 32.

V ohledu na vzniklé ochranné sdružení neboli agentury bude logické, že v rámci jednoho geografického území jich bude působit více, což nepochybně povede k jejich střetávání, jelikož budou vznikat konflikty mezi jejich klienty.

Vše bude bezproblémové, pokud bude názor na náležité řešení konfliktu mezi klienty od agentur shodný. Problém nastane v momentě, kdy agentury budou zastávat rozdílná stanoviska.

Z takovýchto konfliktů jsou tři možná výsledná východiska:

1. Agentury se proti sobě v zájmu svých klientů postaví a poměří si síly. Z takového poměřování sil vždy vyjde jako vítězná pouze jedna agentura. Výsledkem pro vítěznou agenturu bude nejen spokojený klient, ale také příliv klientů z agentury, kterou porazila, jelikož ta očividně neposkytla dostatečnou ochranu. Agentura tím získá převahu nad územím.
2. Konflikt řešící agentury vítězí a prohrávají na základě toho, jak daleko od jejich centra se střet řeší. Čím blíže jejich centru spor probíhá, tím silnější mají pozici, a tím více vyhrávají. Pro jejich klienty to znamená, že pokud chtějí být dobře chráněni, musí se buď přestěhovat blíže centru agentury, jejímiž klienty jsou, anebo přejít k agentuře, jejímuž centru to mají ze svého stávajícího místa blíže. Každá z agentur tak bude mít své vlastní geografické pole působnosti.
3. Agentury mezi sebou mají časté spory, které přibližně ve stejném počtu vyhrávají a prohrávají. Mohou spolu často jednat a vést spory, anebo se mohou dohodnout na tom, že vyvinou preventivní opatření, aby ke konfliktům nedocházelo. Shodnou se také na tom, že se zřídí ještě třetí strana, která bude posuzovat ty případy sporů, ve kterých agentury budou zastávat každá jiné stanovisko, a rozhodnutí této třetí strany, jakéhosi soudce, budou plně respektovat.

Nozick říká, že na základě vlivu takovýchto spontánních uskupení, jako jsou výše rozebraná ochranná sdružení, vzniká něco, co se podobá jednomu velkému minimálnímu státu nebo zeměpisně ohraničeným skupinkám minimálních států.¹⁰⁰ Nicméně minimální stát to ještě není.

Jakýmsi mezistupněm nebo součástí přechodu od ochranného sdružení (agentury) k minimálnímu státu neboli nočnímu hlídači, je ultraminimální stát. Ultraminimální stát

---

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 32 – 34.

již drží monopol nad užíváním síly a eliminuje tak možnost soukromé odplaty nebo odplaty činěné skrze agenturu. Jedinou výjimkou z tohoto monopolu síly činí nutná sebeobrana. Důležité je si uvědomit, že tento typ státu ovšem neposkytuje ochranu každému, ale pouze těm, kteří si ji od něj odkupují. Ti, kteří si za ni nezaplatí, nejsou nijak chráněni.

Nyní se již dostáváme k minimálnímu státu, ten funguje stejně jako ultraminimální stát, ale s tím rozdílem, že je jsou chráněni i ti jedinci, kteří si za ochranu neplatí, a to na základě redistribuce. Nozick říká, že takto poskytnutá ochrana by se dala připodobnit ke kuponu, který je placen z daní lidí, kteří si za ochranu platí, a jenž je následně uplatněn člověkem, který by za klasických okolností na nákup státní ochrany neměl.¹⁰¹

Nozick po celkovém zhodnocení svého bádání dochází k závěru, že dokázal, že ochranné sdružení (agentura) se samovolně objeví na základě potřeby a neupírá ze své podstaty nikomu žádná práva (protože lidé mohou být jeho členy, ale nemusí), se přirozeně přemění v minimální stát.

Autor říká, že vznik minimálního státu by se dal vysvětlit pomocí připodobnění k termínu takzvané neviditelné ruky¹⁰², což je ekonomický jev, který pojmenoval Adam Smith. To znamená, že se minimální stát vytvoří sám od sebe a není tak výsledkem aktivního usilování lidí.¹⁰³

2.2.1 Právo jako morální cíl nebo vedlejší morální omezení?

Jak je z předešlé podkapitoly zřejmé, Nozick zastává názor, že: „*Minimální stát je tím nejrozsáhlejším státem, který lze ospravedlnit. Jakýkoliv rozsáhlejší stát porušuje lidská práva,*“¹⁰⁴ a právě práva, jsou něčím, co je v rámci libertarianismu kladeno na první příčku důležitosti.

Stát, jak je v dnešní době znám, porušuje práva svých občanů, což pro Nozicka představuje obrovský problém, a hledá proto možnosti, jakými by bylo možno tento

---

¹⁰¹ Tamtéž, s. 42 – 43.

¹⁰² Neviditelná ruka je termín, kterým je označována situace, kdy může být pro společnosti více prospěšné to, když se jedinec snaží dosáhnout svých vlastních zájmů než to, když si za prioritu klade zájmy oné společnosti. Poznámka autorky.

¹⁰³ SKOBLE, Aeon J. *The Essential Robert Nozick* [online]. Fraser Institute, 2020 [cit. 2023-05-30]. ISBN ISBN 978-0-88975-600-7. Dostupné z: <https://www.essentialscholars.org/sites/default/files/2022-12/essential-robert-nozick.pdf> s. 13.

¹⁰⁴ NOZICK, Robert. *Anarchie, stát a utopie*. Přeložil Zuzana GABAJOVÁ. Praha: Academia, 2015. XXI. století. ISBN 978-80-200-2509-8. s. 161.

problém vyřešit. Musí se dojít k nějakým omezením, to je jisté, ale tato omezení musí respektovat nedotknutelnost práva dalších jedinců.

Jednou variantou, o které Nozick zprvu uvažuje, ale nakonec ji zavrhuje pro její nevhodnost, je začlenění práv do výsledného stavu.

Začlenění práv do výsledného stavu znamená, že neporušování práv se stává cílem lidského jednání. Vzniknul by tak „utilitarismus práv“, což znamená, že při celkové snaze minimalizovat porušování práv ve společnosti jako celku stejně k nějakému porušení práv dojde právě při tomto snažení. „*Porušení něčích práv by mohlo odradit jiné od jejich plánovaného závažného porušení práv anebo by je mohlo připravit o jejich motiv nebo by mohlo odvést jejich pozornost a podobně.*“¹⁰⁵

Z toho plyne, že pokud by tedy záleželo na celkové nízké míře porušování práv ve společnosti, muselo by se akceptovat i preventivní porušení práv nevinného jedince za účelem tohoto vyššího, společenského, blaha, což je, dle Nozickova názoru, nepředstavitelné.¹⁰⁶

Neporušování práv by tedy nemělo zastávat funkci cíle ve výsledném stavu, protože se to ukázalo jako liché řešení. Namísto toho, by se to mělo stát vedlejším omezením. Toto vedlejší omezení jednání se stane pravidlem a nebude porušováno, což bude v praxi znamenat, že jednání jednoho člověka bude omezováno právy druhého. Lidé budou v tomto smyslu navzájem nedotknutelní.

Sám autor uvádí, že vedlejší omezení jsou vlastně založena na kantovské myšlence člověka jako cíle, a nikoliv jako prostředku. Práva jednoho nebudou moci být narušována jen proto, že to celkově přinese společnosti vyšší blaho, protože „*takové využití člověka dostatečně nerespektuje a nebere v úvahu fakt, že je to samostatná bytost, že jeho život je ten jediný, který má,*“¹⁰⁷ navíc vzhledem k tomu, že existují lidé pouze jako jednotlivci, nikoliv jako celek „*využít jednoho z těchto lidí v zájmu jiných znamená využít jeho a přinést prospěch jiným*“¹⁰⁸, což znamená, že jeho práva budou porušena v zájmu druhých, ale jemu samotnému to nepřinese žádný užitek.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 44.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 44.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 48 – 49.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 48.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 48 – 49.

Výše je uvedeno, že využití druhého je považováni za nežádoucí, protože to pro něj samého není nikterak prospěšné. To však není jediným důvodem, proč tak nečinit.

Pokud je člověk někým využíván, nutně se děje to, že mu onen „narušitel“ zasahuje do života, což mu znemožňuje žít život tak, jak on by sám chtěl podle nějaké jím vytvořeného plánu. To znamená, že jeho život na základě zásahu druhého začne postrádat smysl, jelikož se přestane formovat na základě rozhodnutí jedince, který jej prožívá. Smysluplný život jedince je jedinečně takový, který je tvořen jeho vlastními volbami na základě jím vytvořeného životního plánu, který se rozhodl přijmout.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Tamtéž, s. 64 – 65.

2.3 Spravedlnostní principy

Nozick se zabývá distributivní spravedlností, protože existuje široce rozšířené přesvědčení, že rozsáhlejší než minimální stát je oprávněný právě proto, že je ideálním nástrojem pro tuto spravedlnost. Nozick se jí věnuje právě proto, že ona je ospravedlňujícím argumentem pro něco, co má být fakticky neospravedlnitelné. Poukazuje na to, že už jen samotné slovo distributivní vyvolává domněnku, že se bude něco rozdělovat podle nějakým způsobem předem určeného mechanismu určeného k onomu rozdělování.

Podle něj je tento výraz zavádějící, protože neexistuje žádná centrální moc, která by měla oprávnění k manipulování se všemi zdroji a na jejich rozdělování. To, co jedinec dostane, dostane výměnou jedné věci za druhou anebo darem. Vlastnictví tedy ve svobodné společnosti vzniká dobrovolně na základě jednání jejích členů, nikterak jinak.¹¹¹

Ve věcech majetkových předmět spravedlnosti stojí na třech základních bodech týkajících se počátečního nabytí majetku a převodu majetku:

1. *„Člověk, který získá nějaký majetek v souladu s principem spravedlivého nabytí, má na tento majetek právo.*
2. *Člověk, který získá nějaký majetek v souladu s principem spravedlivého převodu od člověka, který má na tento majetek právo, má na tento majetek také právo.*
3. *Na majetek nemá nikdo právo, není-li (opakovaně) postupováno v souladu s pravidly č. 1 a 2.*¹¹²

Z těchto pravidel vyplývá, že za spravedlivé se musí považovat vše, co vzniká na učinění spravedlivých kroků vycházejících ze situace, která je taktéž spravedlivá. Jenže fakt, že něco vyplynulo ze spravedlivé situace nestačí k tomu, aby ospravedlňovala situaci výslednou. Nozick zde uvádí příklad se zlodějem, který mohl být svou obětí sice klidně obdarován, přesto ho tento fakt neopravňuje k tomu, aby majetek takto získaný spravedlivě vlastnil.

Vzhledem k tomu, že si Nozick uvědomuje, že ne všechny situace vznikají v souladu se zmíněnými principy, protože společnost není nikterak dokonalá a dochází v ní

---

¹¹¹ Tamtéž, s. 161 – 162.

¹¹² Tamtéž, s. 163.

například k přivlastňování práce druhého, formuje princip, kterým takto nespravedlnost bude kompenzována.

Princip, který vytvořil, bude využívat jak historická data o situacích předešlých a v nich napáchaných bezprávích, ale také pravdivé informace o tom, co následovalo po spáchání onoho bezpráví.¹¹³ „Princip nápravy bude patrně vycházet z nejlepšího odhadu hypotetických informací o tom, co by se stalo, (...) kdyby k bezpráví nedošlo.“¹¹⁴

Z výše zmíněného je zřejmé, že pokud je spravedlnost ve věcech majetku založená na oprávnění tento majetek vlastnit, je důležité, jakým způsobem byl tento majetek nabyt. Jinými slovy, je důležité tedy to, co se opravdu v minulosti odehrálo. Na základě těchto informací se vyvozuje nárok na vlastnictví. Tato teorie spravedlnosti je tedy historická, neklade důraz na aktuální stav (momentální časový řez) a neposuzuje, zdali je podle něj něco spravedlivé či nikoliv. Hledí na to, jak aktuální stav vznikl, protože události minulé mohou mít rozhodující vliv na to, jestli má někdo nárok, a tudíž i oprávnění, mít něco ve svém držení anebo nikoliv.

Takto navržený princip, tedy princip oprávnění není modelový, protože neexistuje žádný aspekt, který by měl za výsledek distribuci vytvářenou v souladu s principem oprávnění. Množina majetku, kterou jednotlivci dostanou není modelová, jelikož jeden může vyhrát v loterii, další může zase pilně pracovat a někdo jiný bude mít zase výnosy z investic, které učinil.¹¹⁵

Nozick hovoří i o takzvaných modelových historických teoriích. To jsou teorie, u kterých distribuce musí odpovídat předem určenému modelu, který může být například založen na morálních zásluhách nebo na míře potřebnosti pro společnost. Model, který by splňoval požadavek „podle morálních zásluh“ by vypadal následovně: spravedlivá distribuce bude taková, kterážto bude odpovídat svou měrou míře morálních zásluh daného jedince ve společnosti.¹¹⁶ Modelové teorie jsou tudíž nevyhovující, protože při nich dochází nejen na základě nějakého systému k rozdělování, které nelze realizovat bez toho, aniž by bylo zasahováno do životů jednotlivých osob, ale také princip jejich udržování je založen na neustálých zásazích,¹¹⁷ což je nepřipustné.

---

¹¹³ Tamtéž, s. 164.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 164.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 169.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 168.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 174 – 175.

K distributivní teorii se tedy nesmí přistupovat s cílem chtít doplnit tři tečky ve větě „každému podle jeho ...“, protože, kdyby se tak činilo, bylo intencí tvořit nějaký model, což není vhodné. Pokud by jedinec přeci jen chtěl doplnit tento slogan, znamenalo by to, že si ve zkratce myslí, že se o nároku jedince na věc rozhoduje až po jejím vyrobení, a to je liché. Dalo by se také říci, že takový jedinec předpokládá, že se věci vynořují odnikud jen tak z čista jasna. Tak tomu ovšem není, každý, kdo něco vyrobí, má právo výrobek vlastnit¹¹⁸, a tak Nozick svůj slogan odpovídající teorii oprávnění formuje následovně: „*Od každého to, co dá, každému to, co dostane.*“¹¹⁹

2.3.1 Svoboda ruší modely

Swift říká, že další Nozickovou zásadní myšlenka je, že modely jsou svobodou rušeny. „*Nozick odmítá modelové principy spravedlnosti – tedy ty, které tvrdí, že spravedlnost rozdělování závisí na tom, zda je toto rozdělování v souladu s příslušným modelem – protože zachování spravedlnosti by si tak nutně vyžádalo omezení lidské svobody, a to omezení podle Nozickova názoru neospravedlnitelná.*“¹²⁰

Proto přichází s příkladem oblíbeného amerického basketbalisty Wilta Chamberlaina, kterého by chtělo naživo vidět hrát velké množství lidí, protože je opravdu mimořádně dobrý.

Chamberlain podepíše smlouvu s týmem, pro který se rozhodně hrát. V této smlouvě se nachází klauzule, že z každého prodaného lístku na domácí zápas mu náleží pětadvacet centů, které budou lidé při koupi vstupenky dávat do speciální kasičky s jeho jménem.

Sezóna jde výborně, lidé jsou nadšení a na zápasy chodí, což vyústí v to, že po jejím konci je součet návštěvníků na domácích zápasech rovný milion. To znamená, že Chamberlainovi náleží 250 000 dolarů, což je opravdu velká částka větší, než vydělává kterýkoliv jiný člověk.

Otázkou dle Nozicka je, jestli má na tyto peníze Wilt Chamberlain nárok, či nikoliv. Lidé, kteří šli na basketbal, tak učinili ze své svobodné vůle a rozhodli se, že těch pětadvacet centů z jejich vstupenky půjde Wiltu Chamberlainovi, aby jej mohli vidět hrát. Tudíž peníze Wiltu náleží, jelikož lidé, kteří mu je dali, s nimi nakládali svobodně

---

¹¹⁸ Tamtéž, s. 171.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 172.

¹²⁰ SWIFT, Adam. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. Filozofie (Portál). ISBN 80-7178-859-7. s. 43.

z vlastní vůle. Mohli je utratit jakkoliv jinak, ale oni se rozhodli, že je dají jemu tím, že se půjdou podívat na jeho zápas.¹²¹

Swift poukazuje na to, že Nozick v příkladu s Chamberlainem dává možnost tomu, aby bylo počáteční rozdělení statků jakékoliv. I kdyby bylo na začátku rovné, tak po konci sezóny již nebude, jelikož Wilt Chamberlain bude mít o dost peněz víc než na jejím začátku. A i když již rozdělení statků nebude rovnoměrné, nebude žádný legitimní důvod proti novému rozložení něco namítat, jelikož vzniklo spravedlivým způsobem.¹²²

---

¹²¹ NOZICK, Robert. *Anarchie, stát a utopie*. Přeložil Zuzana GABAJOVÁ. Praha: Academia, 2015. XXI. století. ISBN 978-80-200-2509-8, s. 172 – 173 .

¹²² SWIFT, Adam. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. Filozofie (Portál). ISBN 80-7178-859-7. s. 43 – 44.

2.4 Spravedlivé nabytí majetku, vlastnická práva a distribuce

Vzhledem k tomu, že se Nozick v mnohých bodech opírá o lockovskou tradici, není překvapením, že tomu není jinak ani u toho, jak by měl člověk spravedlivým způsobem nabýt majetku. Nozick říká: „*Locke se domnívá, že vlastnická práva na nějaký nevlastněný objekt vznikají tím, že s ním člověk smísí svou práci.*“¹²³

Tím, že jedinec pracuje s něčím, co je nikým nevlastněné a přidává tak k tomu práci, kterou on z podstaty toho, že ji vykonává vlastní, spojuje tyto dva prvky dohromady, což znamená „*vlastnictví pronikne i do toho ostatního,*“¹²⁴ tedy do nevlastněného.

Dle Nozicka ovšem může některým samotné lockovské spojení vlastněného (práce) s předtím nikterak nevlastněným připadat nedostačující pro to, aby to označili za spravedlivé oprávnění k vlastnění majetku. Dodává proto, že práce zhodnocuje věci, a tudíž by takto zhodnocená věc měla patřit těm, kdo ji zhodnotili. Zhodnocení prací spočívá v tom, že práce sama o sobě je něčím, co je člověkem neoblíbené, je pro něj náročné a obecně nepříjemné, a když ji věnuje nějaké věci, měla by mu pak patřit.¹²⁵

Pokud je jedincem majetek opravdu spravedlivě nabyt, pak je jeho právem si věc nejen ponechat, ale také s ní dále nakládat dle svého uvážení – může ji směňovat za jiné statky, či ji darovat. Pokud se rozhodne pro směnu či dar, dochází k distribuci, což je zásadní část Nozickovy spravedlnostní teorie.

Nicméně je nutno dodat, že vlastnická práva osoby, tedy ono nakládání se statkem dle uvážení majitele, je omezeno lockovskými, tedy přirozenými, právy. To znamená, že jedinec může se svou věcí nakládat takovým způsobem, který je v přípustných možnostech toho, jak s ní nakládat podle těchto práv může. Nozick udává příklad s nožem, který jeho majitel může nechat, kde chce, ale ne zabodnut v někom jiném.¹²⁶

Jak již bylo vysvětleno dříve, modelové distribuční principy nejsou schopny jedinci poskytnout to, co mu poskytuje princip založený na oprávnění, což je právo rozhodnout se, co se bude dít s jeho vlastnictvím, a tím pádem také jinak pohlíží na jeho vlastnická práva.

---

¹²³ Tamtéž, s. 185.

¹²⁴ Tamtéž, s. 186.

¹²⁵ Tamtéž, s. 186.

¹²⁶ Tamtéž, s. 182.

Zastánci modelových principů se zabývají tím, kdo jaký majetek dostane a proč. Nesoustředí se však vůbec, nebo dokonce úplně přecházejí dávání jako takové. Jejich práce se vztahuje vždy na teorie z pozice někoho, kdo něco obdrží, a to i v případech, kdy se jedná o vzájemné dávání a přijímání. Navíc modelové principy potřebují redistribuci, jelikož je prakticky bez šance, že bude existovat množina majetku, která bude odpovídat původnímu modelu poté, co si jedinci mezi sebou začnou statky dávat a vyměňovat.

Právě vzhledem k nutnosti redistribuce dochází z pohledu teorie oprávnění k narušení lidských práv, ale nejen kvůli tomu, se dle Nozicka jedná o vážný problém.¹²⁷ Takovým problémem mohou být daně, které Nozick ze své libertariánské podstaty odmítá.

*„Zdanění výdělků je srovnatelné s nucenou prací,“*¹²⁸ říká Nozick a ukazuje, že pokud jsou jedincovy peníze, které dostal za počet hodin, kdy odváděl práci, zdaněny, je to to samé, jako kdyby všechny tyto hodiny pracoval ve prospěch někoho jiného než sebe samého. Proti nucené práci ve prospěch někoho jiného by se jedinec jistě, poměrně rychle, vzbouřil, nicméně daňový systém nastavený státem lidem jako nucená práce nepřipadá, a tak jej přijímají, protože jim nabízí i další možnosti než jen tu vzít si od nich daně například v naturální podobě. Stát intencionálně vystupuje silou ve formě vedlejšího morálního omezení (je agresivní, protože ukládá určité restrikce – odnětí svobody za neplacení daní), kterým vymáhá daně anebo umožňuje život s existenčním minimem, což tak z onoho jím uplatňovaného daňového systému činí v Nozickově teorii systém nucené práce, ať už je to tak lidmi vnímáno, či nikoliv.¹²⁹

Nozick dále bádá nad tím, že pokud je tedy nelegitimní, aby daňový systém bral lidem jejich čas a přetvářel jej v nucenou práci s úmyslem přinést prospěch jiným, jak by mohlo být ospravedlnitelné to, aby totožný daňový systém bral lidem jejich majetek ze stejného důvodu. Jestliže nějaký jedinec přistupuje k životu tak, že mu stačí málo, aby byl šťastný a splnil si své tužby, a jiný je naopak ve svém životě náročný, tudíž musí více pracovat, aby si mohl dovolit všechny věci, které jej činí šťastným, jaký je podle tohoto klíče legitimní důvod k tomu, aby se s každým z nich zacházelo jinak?¹³⁰

---

¹²⁷ Tamtéž, s. 178-180.

¹²⁸ Tamtéž, s. 180.

¹²⁹ Tamtéž, s. 180-181.

¹³⁰ Tamtéž, s. 181.

Modelové principy ovšem s těmito dvěma jedinci opravdu zacházejí jinak, jelikož vzhledem k tomu, že jsou, jak již bylo zmíněno, orientovány na příjemce, tak říkají, že každý jedinec má právo pro sebe vymáhat určitou část celkového společenského produktu.

Tento celkový společenský produkt je tvořen sečtením společných statků s těmi individuálními, což znamená, že: „*je produkován pracujícími jednotlivci pomocí výrobních prostředků, které vznikly díky tomu, že na ně našetřili jiní, a lidmi organizujícími výrobu nebo vytvářejícími prostředky k výrobě nových věcí anebo starých věcí novým způsobem.*“¹³¹ To tedy znamená, že podle modelových principů má každý jedinec ve společnosti vlastně nárok (vlastnické právo) na konání a výtvořiny jiných lidí, přičemž vůbec nezáleží na tom, jestli lidé o jejichž výtvořiny a konání se jedná jsou dobrovolně anebo vůbec součástí vztahových poměrů, ze kterých může takovýto vlastnický nárok vzejít.

Takovéto přivlastnění si výsledků práce druhých přirovnává Nozick k přivlastnění si jejich odpracovaných hodin nebo k donucení vykonávat určitou činnost, což je neospravedlnitelné. Pokud totiž toto nastane, pak ten, co rozhoduje o druhém, mu bere svobodné právo rozhodnout o své osobě, což znamená, že se stává jeho částečným vlastníkem, což nikdy nemůže být spravedlivý způsob nabytí vlastnictví.¹³²

---

¹³¹ Tamtéž, s. 183.

¹³² Tamtéž, s. 183.

2.5 Shrnutí Nozickovy teorie spravedlnosti

Nyní, po zevrubnějším představení Nozickovi spravedlností teorie, tak jak ji představil v Anarchii, státu a utopii, je nasnadě si ji shrnout.

Celá jeho teorie spravedlnosti je postavena na tom, aby byla jakousi obhajobou minimálního státu, o kterém se Nozick nesčetněkrát vyslovuje jako o jediné akceptovatelné možnosti z pohledu spravedlnosti. Jeho myšlenka vychází z jeho libertariánského založení, jelikož v teorii mají výsadní postavení lidská práva, která jsou druhými nedotknutelná.

Nozickův minimální stát se přirozeně a samovolně vyvine z přirozeného stavu, kdy panovala anarchie a lidé začali kvůli potřebě ochrany před nebezpečím v podobě konfliktů utvářet uskupení, která jim tuto ochranu byla schopna za úplatu poskytnout. Tato ochranná uskupení se pak přetvořila v ultraminimální stát díky tomu, že získala monopol na ochranu v rámci území, na kterém působila. Z ultraminimálního státu se stal stát minimální, když se ochrana začala poskytovat i lidem, kteří si ji nezaplátili – jedná se o redistribuci ochrany, což je dle Nozicka jediná ospravedlnitelná redistribuce, která se může dít. Veškeré další jsou neospravedlnitelným zásahem do osobních práv jednotlivých lidí.

Nedotknutelnost práv je v jeho teorii zajištěna pomocí vedlejších morálních omezení, kdy jsou lidé cíli, nikoliv prostředky, a tudíž právo jednoho končí tam, kde začíná právo druhého. Pokud jedinec svými rozhodnutími a následným jednáním nenarušuje práva druhého, pak si může jednat podle svého úsudku.

Jak již bylo řečeno, jediným akceptovatelným zásahem do práv jednotlivce poskytování ochrany ze strany státu, a aby nedocházelo k nějakým dalším omezováním či narušování práv, formuloval Nozick své tři spravedlnostní principy.

V prvním se stanovuje, že člověk má právo na majetek, který získal v souladu s principem spravedlivého nabytí. Ve druhém říká, že jedinec má nárok na majetek, který získá spravedlivě od člověka, kterému majetek spravedlivě patří. Ve třetím Nozick uvádí, že na majetek nemá právo nikdo, pokud není (opakovaně) postupováno v souladu s prvními dvěma pravidly.

Zavádí také princip, který by napravoval nespravedlivosti, které vznikají ve společnosti běžného státu, který je nedokonalý. Tento princip zakládá na teorii, která za

podstatné považuje, jak byl člověkem majetek získán, hledí tedy do minulosti, nikoliv pouze na aktuální stav věcí, a pokud to bylo spravedlivě, tak na něj má legálně uplatnitelné právo.

Tento jeho princip nepracuje na základě žádného modelu, protože modelové principy vždy nějakým způsobem omezují práva lidí, jelikož upravují jejich jednání na základě dodržení principu, na kterém byly založeny.

Na základě Nozickem vytvořených spravedlnostních principů by měla fungovat i distribuce statků v rámci společnosti. Nicméně Nozick poukazuje na fakt, že tak to, bohužel, v klasickém státě nefunguje, jelikož stát na základě toho, že vymáhá daně (uplatňuje agresivní přístup), nutí lidi, i když jim to tak nepřípadá, k nucené práci.

Prostředky, peníze z daní, které stát získá, rozdělí mezi ostatní, kteří tak vlastně tímto způsobem získávají nárok na část těch, od nichž byly tyto daně vybrány. Pokud totiž stát vybere daň z příjmu, který jedinec obdrží za odvedenou práci, je to, jako kdyby si vzal část práce samé, a tím pádem i část času, který jedinec musel své práci věnovat. To by mělo být, podle Nozicka ve společnosti něčím, co je nepřipustné, protože pokud někdo získal majetek (zde tedy příjem) v souladu s principy spravedlnosti, nemá nikdo další nárok s ním nakládat.

3 Porovnání obou teorií spravedlnosti – Rawls versus Nozick

Nyní se dostáváme k letmému porovnání obou teorií spravedlnosti vzniklých v 70. letech ve Spojených státech amerických.

Jak Rawls, tak i Nozick své teorie představují v rámci liberálního proudu politické filozofie, což znamená, že zastávají názor, že každý jedinec ve společnosti má oplývat právy, která jsou nezcizitelná. Nicméně každý na svou koncepci spravedlnosti nahlíží z jiného úhlu např. v tom, jaký rozsah ona práva mají mít, a tak ji představuje i svému čtenáři.

I přes rozdíly, které se v jejich teoriích vyskytují, dávají oba, vzhledem k tomu, k jakému myšlenkovému proudu patří, přednost právu před dobrem, čímž se vymezují proti utilitarismu a oba mají snahu představit takovou teorii, na jejímž základě by mohla fungovat spravedlivá společnost.

Rawlsova koncepce vychází z toho, že stát je založen na základě společenské smlouvy, jejíž spravedlnostní principy jsou odsouhlaseny všemi jedinci v rámci původního stavu, čistě hypotetické situace, umístěnými za závojem nevědomosti.

Nozick, na druhou stranu, ve své teorii předkládá důvody na obranu oprávněné existence minimálního státu, který se samovolným a pozvolným způsobem vyvinul z anarchie přes ochranná sdružení a ultraminimální stát. Spravedlnostní principy, které představuje mají právě podporovat existenci onoho minimálního státu.

Rawls svou teorii také koncipuje tak, aby rozsah práv, které všichni jedinci mají byl ten největší možný. Svůj první princip staví takovým způsobem, aby základní svoboda byla poskytnuta všem bez rozdílu a byla prakticky nedotknutelná.

Druhý princip pak koncipuje tak, aby se postaral o existenční minimum pro nejméně zvýhodněné jedince a poskytl všem ve společnosti rovnou šanci příležitostí nejen formálně, ale i reálně. Brání tomu, aby se lidé ocitali na nižších nebo méně výhodných pozicích ve společnosti na základě arbitrárností, ať už sociálních anebo jiných, které nemohli sami nikterak ovlivnit.

Vzhledem k tomu, že klade takovéto nároky, aby byla situace spravedlivá, tak spoléhá na státní aparát a na ním vybírané daně (např. dědické či darovací), ze kterých se právě ono existenční minimum bude hradit. Z prostředků získaných na daních se budou

také hradit veřejné statky a důležité je pro něj i spoření pro budoucí generace, které by si lidé jistě v původním stavu odsouhlasili.

Nozick se v tomto s Rawlsem značně rozchází, jelikož ze své více vyostřenější pozice v rámci liberálního proudu zastává názor, že by stát neměl, lidově řečeno, strkat nos do věcí, které mu nepřísluší, což jsou např. i statky jednotlivců, pokud jsou nabyty spravedlivým způsobem.

Nozick říká, že pokud má stát větší než minimální práva, pak narušuje základní práva a svobody jedinců. Tímto větším právem státu myslí i uvalování různých daní v plošném měřítku na občany. To podle něj není přípustné, protože při danění dochází k přerozdělování statků, které byly jedinci spravedlivě získány, ať už prací nebo třeba směnou, k jedincům, kteří na tyto statky spravedlivý nárok nemají, jelikož je nezískali spravedlivým způsobem. Pokud někdo nabyde statek spravedlivým způsobem, nikdo další nemá nárok na to, aby mu jej nějak bral nebo s ním jinak nakládal.

Nozick tedy, na rozdíl od Rawlse, požaduje to, aby státní aparát nezasahoval do životů lidí víc, než je zcela nezbytně nutné. Za tuto nezbytnou nutnost považuje ochrannou funkci státu, která by měla být poskytnuta všem občanům a hrazena by měla být z daně, která tuto ochranu bude všem také umožňovat. Jakékoliv další daně Nozick odmítá, jelikož jak již bylo zmíněno výše, v jejich rámci dochází k nespravedlivé redistribuci majetku.

Nozick také klade svobodu na první místo. Člověk má mít právo jednat svobodně a podle svého uvážení a nikdo mu toto právo nesmí upírat, tedy pokud jedná v rámci spravedlnostních principů. Stát nemá žádné právo uplatňovat svou nadřazenou pozici a říkat člověku, co má dělat. Stát má fungovat jako noční hlídač, který hlídá, jestli je se statky ve všech směrech nakládáno spravedlivě a dále plnit, již zmíněnou, ochrannou funkci.

Stát v Rawlsově podání naopak zcela neskrytě uplatňuje paternalistickou pozici vůči jeho obyvatelům právě proto, aby mohl všem zaručit vše, co od něj Rawsl požaduje.

Jedinci jsou v Rawlsově teorii usměřováni takovým způsobem, aby se chovali vhodně k dosažení předem určeného cíle, což je způsobeno principem maximalizace minima. Rawlsova teorie také vůbec nebere v potaz historii a striktně se drží časového řezu, což znamená, že se ohlíží pouze na aktuální situaci a na jejím základě posuzuje

spravedlnost a nespravedlnost. Není to však o tom, že by mu snad šlo o rovnost mezi lidmi jako takovou. Jak víme, Rawls není zastáncem bezmyšlenkovité rovnosti. Připouští nerovnost mezi členy společnosti, avšak pouze takovou, která má v dlouhodobém časovém měřítku za výsledek to, že se zlepší situace těch, kdo jsou v nejméně zvýhodněné pozici.

Nozickova teorie je teorií nemodelovou a historickou. V jeho teorii je důležité ohlížet se zpět do minulosti na to, jak byl statek nabyt. Jestliže byl majetek nabyt v souladu s principy spravedlnosti, pak je vše v pořádku a panující situace ve společnosti je také spravedlivá, bez ohledu na míru rovnosti mezi jejími členy.

Nozick tedy, na rozdíl od Rawlse, není vůbec proti tomu, aby měl každý právo na to dosáhnout něčeho vyššího, než je standard jen sám pro sebe, pokud k tomu vedla spravedlivá cesta.

Spravedlivá cesta může vést i před využití vrozených vlastností, které nejsou jedincem nikterak zasloužené a v Nozickově koncepci jsou zahrnuty, na rozdíl od Rawlse, který je považuje za neoprávněné a jedince jich zbavuje za závojem nevědomosti.

Jak již bylo řečeno, Nozick ve své teorii razí myšlenku, že lidé jsou vlastníky sebe samých, svých životů, a také svých nadání a schopností, a že s nimi mohou svobodně nakládat. Svoboda nakládání se sebou samým v tomto případě ovšem také znamená, že se jedinec může nejen spravedlivě získávat statky, ale klidně sám sebe i prodat do otroctví.

Barša říká: „*Zatímco podle Rawlse (a jeho ideálu morální osoby) není otroctví přijatelné za žádných okolností. Nozickův systém by jej nejen umožňoval, ale patrně by napomáhal i jeho rozšíření. Lze si totiž představit naléhavé případy, v nichž je prodej sebe sama do otroctví racionálním činem. Taková je například situace těžce zraněného, jehož je přivolaný lékař ochoten zachránit jen pod podmínkou zotročení. Lze předpokládat, že by se našlo mnoho podnikavců, kteří by uměli navozovat situace tohoto typu, v nichž by pak nabízeli svým obětem záchranu výměnou za prodej do otroctví.*“¹³³ Zde by se dal uvést příklad, který si Barša bere z knihy *Realizing Rawls* od Thomase W. Poggeho: „*Policista prochází kolem muže pokoušejícího se znásilnit nějakou ženu. Žena: Prosím, pane, pomozte mi! Policista (k muži): Hej Vy, nechte ji na pokoji! Muž: Nepleťte se do*

---

¹³³ BARŠA, P. O libertarianismu Roberta Nozicka. Filozofický časopis [online]. Praha: CSAV, 1996, 44(6), 990 [cit. 2023-03-03]. ISSN 0015-1831. s. 1001.

toho! Policista: Musím, porušujete právo této ženy, aby nebyla fyzicky napadena. Muž: To není pravda, je mou otrokyní. Tady je smlouva s jejím podpisem. Žena: Ale byla jsem k podpisu donucena, řekl, že pokud nepodepišu, tak neošetří mého otce. Policista: To není donucení, ale nanejvýš hrubost. Měl přece právo Vašeho otce neošetřit, nebo Vás požádat o kompenzaci za jeho ošetření. Žena: Ale otec je mrtev. Muž: Smlouva říká, že se ho pokusím zachránit, a to jsem udělal. Policista (k ženě): Mrzí mě to paní, ale nemohu Vám pomoci. Muž: Ale měl byste pomoci mně donutit ji, aby splnila své smluvní závazky, už mě podrápala, chytněte ji za ruce! (Policista drží ruce ženě, zatímco je znásilňována ...). Muž (k policistovi): Jsem rád, že policie ochraňuje občanská práva.“¹³⁴

Dále také dodává, že u Nozicka je nutné pochopit to, že jako mu nejde o nezcizitelnost svobody a života jako takových, ale pouze ono nezcizitelné právo s nimi svobodně disponovat, což právě s sebou nese to, že legitimní je jakýkoliv zásah do svobody a života jedince, ke kterému onen jedinec dá souhlas – otroctví nevyjímaje,¹³⁵ a proto je právě v jeho teorii možné.

---

¹³⁴ Tamtéž, s. 1001 – 1002. (POGGE, T. Realizing Rawls, s.49)

¹³⁵ Tamtéž, s. 992.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala koncepcemi spravedlnosti, jak je představili ve svých stěžejních dílech američtí filozofové John Rawls a Robert Nozick.

První část práce byla věnována Johnu Rawlsovi a jeho teorii spravedlnosti jako slušnosti. Došlo zde k vysvětlení původního stavu, závoje nevědomosti i spravedlnostních principů pro než by se lidé, podle Rawlse, rozhodli a jež by přijali za platné. Bylo také rozebráno rozdělování statků a došlo k nastínění role státu.

Ve druhé části práce byla vyložena spravedlnostní teorie, jak ji pojímá Robert Nozick, a i zde byl vyložen původní stav, ze kterého teorie vychází. Následně byly představeny její spravedlnostní principy a distribuce statků.

Třetí část se věnuje letmému porovnání jejich teorií. Ačkoliv, jak již bylo několikrát zmíněno, vycházejí oba autoři ze stejného myšlenkového proudu, tedy liberalismu, liší se jejich teorie v mnoha náhledech na to, co a jak je spravedlivé, což je nejvíce vidět tehdy, když se pohlédne na to, jaké reálné důsledky by měla spravedlnostní teorie každého z nich. Zatímco Rawls se svou teorií snaží vytvořit takové prostředí, které by neslo naději i pro ty, kdo jsou nejméně zvýhodněni, a to za určitých státních zásahů, Nozick svou koncepcí staví na přirozených právech a svobodě lidí, do kterých jim nesmí nikdo zasahovat, ani stát.

Než jsem se seznámila s oběma teoriemi, říkala jsem si, že jistě po jejich přečtení bude jedna, ke které se budu klonit více, která mi bude jednoduše názorově bližší. Nicméně se tak nestalo, jelikož obě teorie mají, z mého osobního úhlu pohledu, svá pro a proti, která ovšem člověku nabízí možnost nad konceptem spravedlnosti přemýšlet zase z jiného úhlu pohledu. Proto se já sama neumím rozhodnout, ke které teorii bych se přiklonila, jelikož pokud dojde k jejich srovnání, tak ani jedna nevychází jako jasný vítěz. Ani jedné z teorií ovšem nelze upřít to, že nad nimi jejich autoři velice hluboce přemýšleli a jsou velmi dobře propracované.

Zdroje

BARŠA, P. O libertarianismu Roberta Nozicka. *Filozofický časopis* [online]. Praha: CSAV, 1996, 44(6), 990 [cit. 2023-03-03]. ISSN 0015-1831.

KIS, János. *Současná politická filosofie: sborník textů anglosaských autorů 20. století*. Přeložil Pavel BARŠA. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-60-7.

NOZICK, Robert. *Anarchie, stát a utopie*. Přeložil Zuzana GABAJOVÁ. Praha: Academia, 2015. XXI. století. ISBN 978-80-200-2509-8.

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9.

Sandel, M. Free to choose. *Justice: What's The Right Thing To Do* [online video]. Harvard University, 2009 [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Qw411w0rkjs> .

SKOBLE, Aeon J. *The Essential Robert Nozick* [online]. Fraser Institute, 2020 [cit. 2023-05-30]. ISBN 978-0-88975-600-7. Dostupné z: <https://www.essentialscholars.org/sites/default/files/2022-12/essential-robert-nozick.pdf>.

SWIFT, Adam. *Politická filosofie: základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005. Filozofie (Portál). ISBN 80-7178-859-7.

VAN DER VOSSSEN, Bas, "Libertarianism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/libertarianism/> .

VÁNĚ, Jan. *Teorie spravedlnosti. Pokus o typologii* [online]. Brno, 2007 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/xh7gh/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Radim BRÁZDA.